

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Seutupilottihankkeen loppuraportti

Raportti ajalta 1.6.2002 – 31.5.2003 (12 kk)

1. Taustatiedot

Projektin nimi: Lapin sosiaalialan osaamiskeskus II, seutupilottihanke

Projektikoodi: S70334

Tavoiteohjelma: 1B, Pohjois-Suomi

Toimintalinja: 1B.3 Osaaminen ja työllisyys

Toimenpidekokonaisuus: 1B.3.2. Osaamisen ja avainalojen edistäminen

2. Projektin lähtökohta, tavoitteet ja kohderyhmä

Lapin sosiaalialan osaamiskeskuksen I-vaiheen aikana (1.8.-31.12.2001) perustettiin Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen Lapin toimintayksikkö. Tuolloin valmisteltiin hallinnollinen ja yhteistoiminnallinen infrastruktuuri, johon ovat sitoutuneet ydinhenkilöstön lisäksi Lapin kuntien perusturvaosastot, Lapin ammattikorkeakoulut, yliopisto, lääninhallitus, sosiaali- ja terveysalan järjestöjä ja saamelaiskäräjät. Yhteistyötahojen kanssa aloitettiin sosiaalialan kehittämistä turvaava hankesuunnittelu.

Lapin sosiaalialan osaamiskeskuksen II-vaiheen (= seutupilottihankkeen) tavoitteena oli sosiaalialan sisällöllisen kehittämisen aloittaminen Lapin alueella. Sosiaalialan uusien ja / tai onnistuneiden työskentelymallien kehittäminen aloitettiin sosiaalityön ja varhaiskasvatuksen alueilta laajentaen tehtävää vähitellen muutakin sosiaalialaa sekä seutujen hyvinvointityötä kattavaksi.

Seutupilottihankkeen kohderyhmänä olivat Lapin kuntien sosiaalityöntekijät ja varhaiskasvattajat sekä heidän vierellään työskentelevä muu ammattihenkilöstö sekä Lapin kuntien asukkaat. Hankkeen tavoitteena oli seudullisten yhteistyö- ja toimintamallien suunnittelu, kehittäminen ja toteuttaminen.

3. Projektin toteutus ja yhteistyö

Seutupilottihankkeeseen rekrytoitiin 1.6.2002 alkaen kaksi seututyöntekijää; sosiaalityön seutukoordinaattoriksi sosiaalityöntekijä Kerttu Vesterinen ja varhaiskasvatuksen seutukoordinaattoriksi lastentarhanopettaja Tuija Palosaari. Heidät sijoitettiin Tunturilapin seutukuntaan (sosiaalityön seutukoordinaattori) ja Kemi-Tornion seutukuntaan (varhaiskasvatuksen seutukoordinaattori). Sosiaalityön seutukoordinaattori siirtyi verkostokonsultaatiohankkeeseen 1.3.2003. Säästyneillä kolmen kuukauden palkkarahoilla voitiin toukokuussa palkata seutupilottihankkeeseen kolme sosiaalityöntekijää kuukaudeksi; Kati Aikio-Mustonen Sodankylästä, Lea Lahtela Posiolta ja Marja-Sisko Tallavaara Pelkosenniemeltä.

Sosiaalityö

Sosiaalityöntekijöiden verkostoiminen

Lapin sosiaalityöntekijöiden seutukunnallisilla tapaamisilla on Lapissa pitkiä perinteitä. Läänin sosiaalitarhastajien toimeenpaneman Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeen aikana nämä satunnaisesti kokoontuneet verkostot viritettiin pitkäkestoiseen seudulliseen yhteistyöhön. Kun Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus aloitti toimintansa, sosiaalityöntekijöiden tapaamisissa päädyttiin kokeilemaan opetuksen, tutkimuksen ja käytännön kentän vuorovaikutusta ja perustettiin keväällä 2002 Itä- ja Pohjois-Lapin vertaiskonsultaatioryhmä. Ryhmän kokoontumisten tavoitteena on sosiaalityöntekijöiden ammattitaidon ja asiantuntijuuden vahvistuminen vertaistuen, konsultaation, koulutuksen ja teknologian hyödyntämisen avulla. Myöhemmin tammikuussa 2003 perustettiin Merilapin sosiaalityöntekijöiden vertaiskonsultaatioryhmä ja toukokuussa 2003 Tunturilapin sosiaalityöntekijöiden ryhmä. Kaikki kolme ryhmää kokoontuvat säännöllisesti 4 kertaa vuodessa. Vertaiskonsultaatioissa pyritään vuorovaikutustilanteisiin, joissa tutkittavina ovat todelliset, ajankohtaiset ongelmatilanteet ja tarkastelun kohteena työyhteisöjen ja niiden jäsenten omat toimintatavat. Kokoontumisilla pyritään myöskin seudullisten työskentelymallien kehittämiseen yhteistoiminnan ja työprosessien aukikirjoittamisen avulla.

Vertaiskonsultaatioryhmät ovat osoittautuneet hyväksi kanavaksi tiedon ja kokemuksen välittämiseen työntekijöiden välillä kunnasta ja seutukunnasta toiseen. Seutukunnallisten säännöllisesti kokoontuvien verkostojen koollekutsuminen tapahtui seutukunnittain seuraavasti:

- Pohjois- ja Itä-Lapin seutukuntien vertaiskonsultaatiohanke on koonnut näiden kahden seutukunnan sosiaalityöntekijät säännöllisiin koulutus-, työnohjaus- ja vertaiskonsultaatiotapaamisiin. Näissä seutukunnissa ollaankin pisimmällä sosiaalityöntekijöitä kokoavan verkoston rakentumisessa. Tapaamisissa on kytketty yhteen opetuksen, tutkimuksen ja käytännön vuorovaikutus. Luennoitsijoina ja asiantuntijoina on ollut Lapin yliopiston professori, tutkijoita ja lehtori, Jyväskylän yliopiston professori, Stakesin asiantuntijoita, ekonsultaatiohankkeen edustajia, sosiaalityön ja työnohjauksen asiantuntijoita. Kuntien sosiaalityöntekijät ovat esitelleet omia käytäntöjään ja työskentelytapojaan. Pohjois- ja Itä-Lapin sosiaalityöntekijöiden vertaiskonsultaatiotapaamiset on järjestetty osaamiskeskuksen toimesta:

- keväällä 2002 Saariselällä
 - 11.-12.6.2002 Luostolla
 - 8.-9.10.2002 Pyhätunturilla
 - 16.-17.12.2002 Posiolla
 - 26.-27.2.2003 Kemijärvellä
 - 5.-6.6.2003 Inarin Ukonjärvellä
- Kemi-Tornion seutukunnan vertaiskonsultaatiotarvetta selvitettiin 24.9.2002 Keminmaassa pidetyssä tilaisuudessa. Alueella päädyttiin yhteiseen koko Kemi-Tornion seutukuntaa kokoavaan vertaiskonsultaatioon ja Merilapin sosiaalityöntekijöiden vertaiskonsultaatioryhmä perustettiin yhteisessä seminaarissa 17.1.2003 Torniossa. Ryhmän toimintaan sitoutui myös konsultaatiopalveluja kehittävä projektipäällikkö Leena Kurra Stakesin eKonsultaatio –hankkeesta. Merilapin ryhmä on kokoontunut toisen kerran 8.5.2003 Kemissä ja seuraava tapaaminen on Ylitorniolla 5.9.2003.
- Tunturilapin seutukunta kokoontui alueelliseen Vep -tilaisuuteen 1.10.2002 Kittilään. Tilaisuudessa keskusteltiin vertaiskonsultaation tarpeesta. Joulukuussa 2002 Tunturilapin kuntien sosiaalityöntekijät työstivät yhdessä sosiaalityön seutukoordinaattorin kanssa yhteisen koko seutukuntaa käsittävän hankesuunnitelman perhetyön ja tukihenkilötoiminnan kehittämisen jatkamiselle. Tunturilapin sosiaalityöntekijät kokoontuivat seutukoordinaattorin avustamana Enontekiölle 16.5.2003, jolloin sitouduttiin säännöllisiin vertaiskonsultaatio- ja työkokoustapaamisiin 4 kertaa vuodessa. Osaamiskeskus toimii tapaamisten koollekutsujana, mutta sosiaalityöntekijöiden omat vertaistuen tarpeet sanelevat kokoontumisten sisältöä. Seuraava tapaaminen on 2.9.2003 Muoniossa. Lisäksi on keskusteltu sosiaalityöntekijöiden koollekutsumisesta läheisneuvonpito – menetelmän seudullisen työskentelyn käynnistämiseksi.
- Torniolaakson seutukunnasta Pello oli mukana Tunturilapin Vep -tilaisuudessa ja Ylitornio puolestaan Keminmaan tilaisuudessa. Ylitorniolaiset liittyivät Merilapin ryhmään. Pellon sosiaalityöntekijät kutsutaan seuraavaan Tunturilapin tapaamiseen.
- Rovaseudun osalta vertaiskonsultaatiosta on neuvoteltu alustavasti. Yksi ehdotus alkuvaiheessa oli kaupunkisosiaalityötä kehittävä konsultaatioryhmän perustaminen yhdessä Oulun kanssa. Toisaalta Rovaniemi, Rovaniemen maalaiskunta ja Ranua voisivat hyvinkin muodostaa yhteisen ryhmän.

Sosiaalityön vertaiskonsultaation pilotointi

Sosiaalityöntekijöiden vertaiskonsultaatiossa avoimen tarkastelun kohteena on työyhteisön ja sen jäsenten toimintatapa ja päätösten kyseenalaistaminen. Konsultaatio on prosessi, jossa ovat tutkittavana todelliset, ajankohtaiset ongelmatilanteet. Konsultoitava asia voi koskea mitä tahansa työhön liittyvää pulmallista asiaa. Kaikki konsultoidut asiat ovat yhtä asiaa lukuun ottamatta tähän mennessä koskettaneet kaikissa ryhmissä vaikeita lastensuojeluasiakasperheiden tilanteita.

Vertaiskonsultaation rakenne on muotoiltu seuraavaksi. Konsultaatioapua pyytävä sosiaalityöntekijä tai sosiaalityöntekijäpari muotoilee etukäteen ennen

vertaiskonsultaatioryhmään tulemista tapauselostuksen konsultoitavasta asiasta ja kysymykset asiaan liittyen. Tässä kohdassa joka kerta keskustellaan asiakkaan asemasta ja yritetään pysyttää asiakas konsultaation keskiössä. Osaamiskeskuksen henkilöstö on pyrkinyt raivaamaan asiakkaalle paikkaa vertaiskonsultaatiotilanteeseen. Viimeksi pidetyssä konsultaatiossa Inarin Ukonjärvellä 5.6.2003 konsultaatiota kysyvät sosiaalityöntekijät pyysivät ja saivat asiakkaalta kirjallisen luvan asian käsittelemiseen ja asiakasta odotettiin saapuvaksi. Hän ei kuitenkaan tullut, mutta kirjallinen lupa antoi konsultaatiotilanteelle tavallista suuremman painoarvon. Vertaiskonsultaatioryhmän kanssa sovitaan, että ryhmä sitoutuu antamaansa apuun siten, että tilanteen seuranta tehdään ryhmän seuraavissa istunnoissa tarpeellisen ajan, jotta nähdään miten pulmallinen asia saadaan ratkaistua. Konsultaatiota pyytänyt sitoutuu raportoimaan tilanteesta seuraavassa istunnossa, jolloin voidaan päätyä jatkokonsultaatioon ja uusiin suosituksiin. Varsinaisen konsultaatioistunnon vaiheet ovat:

1. Konsultaatiopyynnön esittäminen / tilanteen kuvaus

- mitä haluatte kysyä vertaisilta?
- mihin pohditte ratkaisua?
- mitä tietoa tarvitsette?
- mistä olette huolissanne?
 - o tilanteen kuvaaminen
 - o kysymysten esittäminen

2. Tilanteen pohdinta / pienryhmissä keskustelu

- pienryhmissä pohditaan tilannetta
- etsitään ratkaisuja
- ajatukset / ratkaisut kirjataan
- annetaan suositus

3. Vaihtoehtojen esittäminen / yhteinen keskustelu

- pienryhmät esittävät kysyjille ratkaisunsa ja luovuttavat kirjatut suosituksensa
- keskustellaan yhteisesti ehdotettujen ratkaisujen vaikutuksista

4. Jatkosuunnitelman jäsentäminen

- konsultaatiota pyytäneet esittävät vertaisryhmälle suunnitelmansa edetä tilanteessa
- sovitaan siitä milloin ryhmä kokoontuu seurantakonsultaatioon tämän tilanteen osalta

Viimeksi toteutetussa vertaiskonsultaatiossa 5.6.2003 Inarin Ukonjärvellä edellä esitetystä kaavasta poikettiin siten, että vertaiskonsultaatio vedettiin suorana, reflektioivana työnohjauksena koko ajan eläytyen asiakasperheen läsnäoloon. Puolet konsultaatiota antavasta vertaisryhmästä reflektoi konsultaatiota pyytävien sosiaalityöntekijöiden esille nostattamia tunteita ja ajatuksia. Puolet vertaisryhmästä eläytyi asiakkaan ajatuksiin ja tunteisiin. Koska asiakas ei voinut saapua paikalle, kaikesta puhutusta koottiin asiakkaalle ”kirje”, jonka konsultaatiota pyytäneet sosiaalityöntekijät saivat mukaansa.

Kasvokkain tapahtuvan vertaiskonsultaation lisäksi osaamiskeskus aloittanut etäkonsultaation kehittämisen kokeillen apuna teknisiä välineitä kuten videoneuvottelua,

netmeetingiä, puhelinta ja tietopankin keskustelukanavaa. Kyseessä on Stakesin ekonsultaatio –hankkeen yksi aluehanke, jonka toteuttaa Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Toinen seutupilottihankkeen seutukoordinaattoreista, Kerttu Vesterinen, siirtyi toteuttamaan tätä Pohjois-Suomen Verkostokonsultaatiohanketta.

Sosiaalityön työskentelytapojen kerääminen

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen Lapin toimintayksikkö rakentaa sosiaalityön asiantuntija- ja konsultaatiopankkia <http://www.sosiaalikallega.net> , jonka tavoitteena on kerätä ja välittää tietoa sosiaalialan perus-, erityis- ja ostopalveluista Lapissa sekä dokumentoida sosiaalityöntekijöiden työkäytäntöjä ja sosiaalialan työskentelymalleja. Sosiaalityön seutukoordinaattori on yhdessä osaamiskeskuksen perushenkilöstön kanssa kerännyt kuntakohtaisia sosiaalityön nykykäytäntöjä ja toimivia työskentelymalleja. Tiedot on kerätty 16 kunnan osalta ja talletettu 10 kunnasta osaamiskeskuksen internet-pohjaiseen tietokantaan. Osa Lapin kuntien sosiaalityöntekijöistä dokumentoi edelleen työnsä nykykäytäntöjä ja osa dokumenteista on osaamiskeskuksessa muokattavana. Kaikki 22 kuntaa on informoitu tietopankin osalta ja kaikkien kuntien sosiaalityöntekijöiden luona vierailaan osaamiskeskuksen perushenkilöstön toimesta elokuussa 2003.

Osaamiskeskuksen rooli keruutyössä on ollut keskeinen. Dokumentoinnin tueksi seutukoordinaattori muokkasi osaamiskeskuksen perushenkilöstön kanssa kyselylomakkeen, joka toimii dokumentointiprosessin impulssina. Aluksi kyselyä kauhisteltiin. Omien työkäytäntöjen kuvaaminen on vaikeaa ja työpaineet useissa sosiaalitoimistoissa niin kovat, että dokumentointi saatettiin aluksi kuitata toteamalla, että asiat pyritään hoitamaan ”lain mukaisesti”. Työkäytäntöjen kuvausten aloittamista avustettiin haastattelulla kuntien sosiaalitoimistoissa, jolloin poikkeuksetta virisi innokas keskustelu sosiaalityön ydinprosesseista. Tilaisuuksissa pyrittiin käymään läpi kattavasti sosiaalityön sisältöalueet, mutta ylivoimaisesti eniten aikaa käytetään lastensuojelun käsittelemiseen jokaisessa sosiaalitoimistossa. Muita tärkeitä sisältöalueita olivat toimeentulotuen, kuntouttavan työtoiminnan ja vammaispalvelun käytännöt. Muut sisältöalueet kuten vaikkapa kriminaalihoito, vanhus-, mielenterveys- ja päihdetyö ovat useimmiten perussosiaalityön ulkopuolella ja näitä alueita kuvattiin luettelemalla ne henkilöt kunnassa, jotka asioita hoitavat tai turvautumalla kunnan www-sivujen teksteihin. Haastattelun aikana puhuttua kuvausta kirjoitettiin talteen ja se sisällytettiin kyselyn vastauksiin ja muihin kirjoitettuihin dokumentteihin. Osaamiskeskuksen henkilöstön kokoamat tekstit palautettiin sosiaalityöntekijöille, jotka muokkaavat kuvauksia tarkemmiksi. Tavallista on, että tässä vaiheessa kirjoitettua puhetta ”siistittiin”. Tekstit tallennetaan asiantuntija- ja konsultaatiopankkiin, jossa ne ovat julkisesti nähtävillä. Oman työn kuvaus internetpohjaisessa tietokannassa haastaa ja pelottaa.

Kyselylomakkeessa kysytään esimerkiksi seuraavaa: *”Miten teette lastensuojelutyötä? Onko teillä moniammatillisia yhteistyökäytäntöjä ja jos niin millaisia? Käytättekö apuna vanhemmuuden ja perhetilanteen arviointimalleja? Onko teillä käytössä omaa avohuollon perhekuntoutusmallia? Miten toteutate avohuollon tukitoimia – vaikkapa tukihenkilö- tai tukiperhetoimintaa?...”* Pienen kunnan ainoa sosiaalityöntekijä vastaa tekevänsä lastensuojelutyötä: *”selvittelemällä, keskustelemalla ja neuvottelemalla.”* Hän toteaa, ettei huoltosuunnitelmille ole aikaa eikä hän ehdi kirjata riittävästi. Haastattelussa ei tule esille minkäänlaisia arviointi- tai kuntoutusmalleja käytettävän. Samanlaisia työnkuvauksia löytyy kaikkialta. Esimerkiksi 7000 asukkaan kunnassa sosiaalityöntekijät kuvaavat pyrkivänsä puuttumaan lasten

vaikeuksiin mahdollisimman varhain ja pienen paikkakunnan etuna nähdään se, että perheet tunnetaan hyvin. Avohuollossa on noin 50 lasta vuosittain ja avohuollon tukitoimina käytetään ”kaikkia lain keinoja”. Kirjallinen huoltosuunnitelma tehdään usein vasta sitten, kun tulee sijoituksen uhka. Huostaanottojen taustalta löytyvät vanhempien päihdeongelmat, nuoren oma käyttäytyminen sekä mielenterveysongelmat. Poikkeuksetta kaikki sosiaalityöntekijät kunnan koosta ja olosuhteista riippumatta kokevat perhetyön (=perhetyöntekijän työ) erityisen arvokkaana lastensuojelun työvälineenä. Perhetyö tuottaa tukea avohuoltoon ja sijoituksia voidaan välttää.

Työskentelytavat saamelaisalueella

Saamelaisalueella haastattelut on tehty yhteistyössä saamelaisalueen toimintayksikön suunnittelijan Anne Näkkäljärven kanssa. Jokaisessa kulttuurissa on omat arvot, normit, tavat, perinteet ja oma kieli, jotka yhteisönsä jäsen on omaksunut kokemuksissaan ja kasvatuksessaan. Saamelaiset Suomessa elävät kaksikulttuurisessa yhteisössä, missä he ovat Utsjoen kuntaa lukuun ottamatta vähemmistönä. Saamelaisalueella sosiaalipalveluita ohjaavat arvot, normit, työn organisointi ja ajattelumallit perustuvat suomalaiseen ja pohjoismaiseen ihmis- ja yhteiskuntäkäsitykseen. Palvelut tarjotaan suomen kielellä paitsi Utsjoella, jossa saamenkielinen henkilökunta kommunikoi myös saamen kielellä. Puolet sosiaali- ja terveystoimen henkilöstöstä taitaa Utsjoella saamea.

Yhteiskunnan nopea muutos sodan jälkeisenä aikana, yleinen länsimainen elämäntapa ja ylikansallinen kulttuuri ovat vaikuttaneet saamelaisten elämään rajusti. Suomalaisen kulttuurin ylivaltaisuus, palvelujärjestelmien kehittyminen valtaväestön tarpeiden perustalta ja niiden normien mukaisesti, ovat heikentäneet saamelaisten oman kielen ja kulttuurin elinvoimaisuutta. Perheiden työssäkäynti kodin ulkopuolella on lisääntynyt ja tuonut mukanaan erilaisten sosiaalipalvelujen tarpeen. Entisen suurperheen tiivis yhdessä eläminen ja kanssakäyminen keskenään on vähentynyt ja valtakulttuurin paine pienempiä kulttuureja kohtaan on kasvanut. Markkinatalouden ja kilpailuyhteiskunnan kovat vaatimukset merkitsevät alkuperäiskansan kulttuurille, sen säilymiselle ja kehitymiselle väistämättömästi epävarmuutta ja tuhoutumista.

Tämän kehityksen seurauksena saamelaisen alkuperäiskansan kulttuuri ja kieli köyhtyvät ja yhä enemmän saamelaiset sulautuvat valtaväestöön, syrjäytyvät kulttuuristaan ja yhteisöstään. Saamelaiset joutuvat ristiriitaiseen tilanteeseen oman kulttuuri-identiteettinsä sekä oman arvomaailmansa kanssa. Pahoinvointi lisääntyy ja seurauksena on monenlaisia ongelmia. Saamelaisissa perheissä ulkopuolisen avun hakemisen kynnyks on korkea, samoin auktoriteettien kunnioitus ja virkamiesten pelko on vahva.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmä ei pysty vastaamaan saamelaisten tarpeisiin. Palvelujärjestelmä on pirstaleinen, jolloin avun hakeminen ja saaminen vieraalla kielellä on vaikeaa. Sosiaalityöntekijöille ajatus tulkkipalvelun tarjoamisesta on hyvin vieras eikä sitä olla kokeiltu. Tavallista on ajattelu, että saamelaiset kykenevät kommunikoimaan suomen kielellä ja siksi ei ole tarpeellista kehittää omakielisiä palveluja. Lisäksi tulkkauksen- ja kielipalvelut koetaan kalliiksi eikä niitä senkään vuoksi harkita käytettäväksi. Ylipäätään ajatellaan saamelaisia olevan sosiaalityön asiakkaina erittäin vähän, koska saamelaisten oletetaan saavan tiivistä tukea omalta yhteisöltään ja lisäksi oletetaan, että saamelaisten yhteisö tukee perhettä laajemmin kuin vain oman

ydinperheen osalta. Saamelaisten kotiseutualueelle on kuitenkin tunnusomaista hidas taloudellinen kasvu, muuttotappio ja korkea työttömyys. Toimeentulo saamelaisten kulttuuriin kuuluvissa elinkeinoissa heikkenee jatkuvasti sekä valtion rakennepoliittisten toimenpiteiden johdosta että kilpailevien maankäyttömuotojen vaikutuksesta. Luontaiselinkeinojen harjoittajien ylivelkaantuminen ja pakkohuutokaupat ovat tuoneet mukanaan monenlaisia ongelmia. Yksittäiset saamelaiset kohtaavat myös arkipäivässä monenlaisia epäluuloja, asenteellisuutta ja vähättelyä. Näyttääkin siltä, että saamelaisen perinteen, arvojen ja kulttuurin huomioiminen osana sosiaalialan arkipäivän työtä on nykyisessä palvelujärjestelmässä vaikeaa ja asettaa vakavan haasteen Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukseen valtakunnallisen erityistehtävän osalta.

Seudullisten työskentelytapojen mallintaminen ja välittäminen

Nykykäytäntöjen kuvaaminen toimii sosiaalityön paikallisen kehittämisen välineenä. Nykykäytäntöjä ja työskentelymalleja jäsentävän kyselylomakkeen avulla kuntien sosiaalityöntekijät ovat pyrkineet kuvaamaan tekemäänsä sosiaalityötä näkyväksi. Lapin sosiaalityöntekijät ovat mielenkiinnolla aloittaneet tämän työn. Arkirutiinien selkeä kuvaaminen on kuitenkin työläs ja vaikea tehtävä. Siinä kuvastuu myös sosiaalityön pitkään jatkunut resurssipula ja työskentelytapojen menetelmällinen kehittymättömyys. Toimivia sosiaalityön työskentelytapoja etsitään kuntakäyntien yhteydessä. Tyypillistä toimiville työskentelytavoille näyttää olevan ylisektorirajojen menevä työskentely.

Tunturilapin alueella OPPIVA –projektin tuloksena muodostui oppimisvaikeuksisten lasten varhaiskuntoutusta jäsentävä työskentelymalli, jonka tavoitteena on ennaltaehkäistä syrjäytymistä hyvin varhaisella lasten ja lapsiperheiden moniammatillisella tuella. Varhaiskuntoutusmallia ei ehditty tämän hankkeen aikana mallintaa, mutta jokaisessa Tunturilapin kunnassa on muotoiltu oma dokumenttinsa siitä miten varhaiskuntoutus etenee. Enontekiöllä, Utsjoella ja Inarissa aloitettiin helmikuussa 2003 vammaisten palvelutarveselvityksen tekeminen Asumispalvelusäätiön toimesta. Selvityksen yhteydessä työstetään vammaisten ja mielenterveyskuntoutujien paikalliset asumispalvelujen toiminnalliset mallit, johon työhön kunnat ja Asumispalvelusäätiö kutsuvat mukaan osaamiskeskuksen.

Osaltaan seutupilottihankkeen tuloksena Lapissa on tällä hetkellä kolme säännöllisesti kokoontuvaa sosiaalityöntekijöiden vertaiskonsultaatioryhmää (Itä- ja Pohjois-Lapin ryhmä, Merilapin ryhmä ja Tunturilapin ryhmä), joissa tavoitteena on sosiaalityöntekijöiden ammattitaidon ja asiantuntijuuden vahvistuminen vertaistuen, konsultaation, koulutuksen ja teknologian hyödyntämisen avulla. Tapaamisissa nostettiin esille seudullisten työskentelymallien kehittäminen yhteistoiminnan ja työprosessien aukikirjoittamisen avulla.

Odotukset sosiaalityön tuloksellisuuden ja laadun osalta ovat lisääntymässä. Vaikuttavuuden arviointiin ei ole kuitenkaan vielä olemassa työvälineitä. Tekemämme nykykäytäntöjen kuvaaminen ei tuota niin tarkkaa tietoa sosiaalityöstä, että kuvausten pohjalta voitaisiin sosiaalityön vaikuttavuutta mitata. Seuraava askel olikin mallintaa sosiaalityön työprosesseja. Tulevaisuudessa voidaan saattaa prosessikuvaukset päivittäin kirjattavien asiakastietokantojen kanssa sellaiseen ”vuoropuheluun”, että saadaan systemaattista arviointitietoa sosiaalityön vaikuttavuudesta. Seutupilottihankkeessa sitouduttiin mallintamaan lastensuojelun sosiaalityön 3

työprosessia ja hankkeeseen palkattiin kolme sosiaalityöntekijää eri kunnista (Pelkosenniemi, Posio ja Sodankylä) toukokuuksi 2003. Mallinnukset tehtiin reaalityodellisuudesta. Tarkoituksena oli piirtää työprosessit talteen vaihe vaiheelta ”rautalankamalleiksi” nimeten sosiaalityön ydinprosessit ja kriittiset arviointikohdat. Apuvälineeksi löydettiin QPR ProcessGuide –ohjelma, joka ostettiin kahden kuukauden koekäyttöön osaamiskeskukseen. Malleja tullaan levittämään vertaiskonsultaatiotapaamisissa ja ne tallennetaan kaikkien Lapin sosiaalityöntekijöiden käyttöön asiantuntija- ja konsultaatiopankkiin.

Lastensuojelun sosiaalityöstä kuvattiin 3 työprosessia:

1. Lastensuojelun avohuollon tukityöskentelyn seudullinen yhteistyöprosessi
2. Avohuollollinen perhekuntoutusprosessi
3. Sijaishuollon valmisteluprosessi

Työprosessien mallinnuksessa olivat mukana kunnista virkavapaata ottaneet sosiaalityöntekijät, osaamiskeskuksen toimintayksikön työntekijät ja Lapin yliopistosta sosiaalityön laitokselta kuntouttavan sosiaalityön professori ja sosiaalityön lehtori. Työprosessien mallinnuksessa pyrittiin käytännön, opetuksen ja tutkimuksen väliseen vuoropuheluun. Yliopiston rooli muodostui saumattomana yhteistyönä asiantuntijuuden kautta käsitteellistämisen ja luokittelun toteutuksessa.

Lastensuojelun työskentelyprosessien kuvaaminen / Aikio-Mustonen Kati, Lahtela Lea ja Tallavaara Marja-Sisko:

Otimme innokkaina vastaan työn Lapin sosiaalialan osaamiskeskuksessa. Olimme virkavapaalla omista viroistamme ja työskentelimme kuukauden ajan osaamiskeskuksen seutukoordinaattoreina. Oman työn katsominen ja tutkiminen hieman edempää kiinnosti, vaikka toisaalta mallinnuksen idea oli uutta ja työn sisällöstä ei voinut olla tarkkaa tietoa. Huomasimme, että vastaavanlaista mallinnusta ei ole Suomessa aikaisemmin tehty ja tunsimme itsemme uranuurtajiksi. Projekteja, joissa on kuvattu asiakasprosesseja (asiakaspolkuja), on tehty, mutta sosiaalityöntekijän tekemä työ on jäänyt hämäräksi (esim. Lasso projekti). Sosiaalityöntekijälle itselleenkin työn näkyväksi tekeminen on tuonut esiin ihmetyksen aiheita. Mallin avulla näkee konkreettisesti sen, missä kaikissa rooleissa sosiaalityöntekijän tulisi toimia: psykososiaalisen tuen antajana, palveluohjaajana, yhteistyökoordinaattorina, asiakkaan asianajajana, byrokratiatyöntekijänä, palvelujärjestelmän asiantuntijana, tulevaisuuden ennustajana ym.

Mallinnuksen tavoitteena on ollut **tehdä näkyväksi** sosiaalityöntekijän tekemää työtä ja samalla **kehittää** sitä. Jokaiselle tuli mieleen erilaisia kehittämissideoita omasta työstään ja innostus omaa työtä kohtaan sai uutta sisältöä. Ihannetilanne olisi, jos arkityössä olisi lupa ja mahdollisuus miettiä työn kehittämistä. Joka tapauksessa oman työn tutkiminen sisältäpäin muuttaa työkäytäntöjä, kun sosiaalityöntekijä tiedostaa paremmin, miten lastensuojelun avohuollon prosessi etenee, mitkä ovat kriittiset arviointikohdat ja milloin arviointi johtaa sosiaalityöntekijän erilaiselle työskentelypolulle esim. arvioimaan huostaanoton edellytyksiä. Voidaan sanoa, että työprosessin kuvaus ja sen hyödyntäminen johtaa väistämättä lastensuojelutyön **laadun** paranemiseen. Laadukas työ merkitsee työn sujuvuuden lisääntymistä ja toisaalta sen näkemistä, että johonkin

työvaiheeseen kuuluu asioiden "vellominen" ja niiden vatvominen monesta eri näkökulmasta. Yhtä lailla tärkeää on nähdä se, mihin työvaiheeseen se ei enää kuulu.

Aloitimme lastensuojeluprosessien mallintamisen lähtemällä liikkeelle yksittäisten asiakastapausten purkamisesta. Sosiaalityön ydinprosessit (kriittiset kohdat) erottuivat, kun asiakastapausten perusteella etsittiin kustakin työvaiheesta sosiaalityöstä yhteneväisiä ja erottelevia piirteitä ja ne yhdistettiin suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Samalla tarkentui myös kuva asiakasprosessin eri vaiheista. Olennaisen tärkeää mallintamisprosessissa on ollut se, että mallinnustyötä on tehnyt useampi sosiaalityöntekijä. Olemme saaneet vaikeissa työvaiheissa tukea ja innostusta toisiltamme ja arvostimme niitä työpäiviä, jolloin työskentelimme kolmestaan toisiamme konsultoiden. Huomasimme, että tuntemuksemme prosessin edetessä olivat melko yhteneväisiä. Alkuinnostus vaihtui jossakin vaiheessa kriittiseen pohdiskeluun siitä, mikä on mallinnuksen perimmäinen tavoite; mitä hyötyä siitä on. Loppuvaiheessa koimme pääsevämme yhä syvemmälle sisälle siihen, miltä mallinnusprosessin lopputuloksen tulisi näyttää ja mitkä ovat sen kiistattomat hyödyt. Kuukausi osoittautui liian lyhyeksi ajaksi sosiaalityöntekijän työn kuvaamiseen ja kaikille jäi tunne, että työtä olisi ollut mielenkiintoista jatkaa.

Mallinnusta voidaan hyödyntää tulevaisuudessa niissä yhteyksissä, joissa on erityisen tärkeää nähdä sosiaalityöntekijän **työn vaatavuus**. Mallinnuksesta voi olla hyötyä sosiaalityöntekijälle, joka yksin tai yhdessä työryhmänsä kanssa pohtii sitä, miten toimia lastensuojelutilanteessa. Jo työprosessin vaiheen määrittely ja sen näkeminen kokonaisprosessissa voi auttaa työntekijää pohtimaan oikeita kysymyksiä ja pääsemään eteenpäin. Mallinnuksesta voi olla hyötyä myös sosiaalityön sisältöjen kuvaamisessa päättäjille, palkkaneuvotteluissa, työn esittelemisessä yhteistyökumppaneille, uuden työntekijän perehdyttämisessä ym.

Oman työprosessin aukikirjoittaminen (julkikirjoittaminen) on ollut haastava ja rankkakin urakka. Väistämättä olemme joutuneet tarkastelemaan omaa tapaamme tehdä sosiaalityötä. Työprosessien kuvaamisessa lähdettiin liikkeelle ns. "puhtaalta pöydältä", ts. minkäänlaista kirjallista materiaalia työprosessien kuvaamisesta ja mallintamisesta meillä ei juurikaan ollut käytettävissä ennen kuin työn puolivälissä. Toisaalta on ollut hyvä ettei mitään valmista mallia edes ole ollut olemassa; on ollut pakko luoda uutta lähtökohtana vain omat työkäytäntömme. Kiusaus muuttaa todellisuus ideaalisemmaksi on kylläkin ollut ajoittain suuri.

Työprosessia aukikirjoittaessa on tullut esiin sellaisia työn vaiheita, joita ei kiireisessä arkityössä edes tule ajatelleeksi. Prosessikuvaus auttaa hahmottamaan sosiaalityön paikkaa prosessin eri vaiheissa, auttaa näkemään työn kriittiset kohdat ts. milloin olisi pysähtymisen ja miettimisen paikka. Prosessikuvauksen avulla voi hahmottaa sitä milloin sosiaalityöllä on aktiivinen toimijan rooli ja milloin taas sosiaalityö voi olla passiivisemmassa roolissa prosessin silti edetessä ja yhteistyöverkoston toimiessa aktiivisemmin. Prosessikuvaus jämäköittää sosiaalityötä ja tekee sen tavoitteellisuuden näkyväksi. Prosessikuvaus auttaa myös konsultaation tarpeen näkemisessä. Se auttaa jäsentämään sitä mihin ongelmaan juuri nyt tarvitsen vastausta tai sen avulla voi myös itse löytää vastauksen niin ettei konsultaatiota välttämättä edes tarvita.

Monenlaisia kysymyksiä oli noussut esiin jo ensimmäistä tapausta työstäessämme: sekä teknisluonteisia, ohjelman hyödyntämiseen liittyviä että sisällöllisiä. Kuinka

yksityiskohtaisesti kuvaamme lastensuojeluprosessiin sisältyviä toimintoja? Mitkä ovat sosiaalityön kannalta ydinkohtia prosessin eri vaiheissa, jotka olisi tärkeää nostaa esiin, jotta mallista tulisi myös työn kehittämisen väline ja laadun varmistaja? Kun kuvasi päätyneitä tai käynnissä olevia lastensuojeluprosesseja ohjelman avulla kaavioksi, nousi kriittisyys omaan työskentelyyn ja syyllisyydentunne oman työn puutteista. Tässä mielessä tämä kuukausi mallinnuksen parissa on ollut tärkeää oman työn kehittämisen kannalta. On nähnyt oman työskentelyprosessin kriittisiä kohtia, joihin on arkityössä jatkossa kiinnitettävä huomiota. Näin mallin työstäminen auttaa toivottavasti parantamaan sosiaalityön laatua.

Työskentelytapa oli oivallinen: yksin työskentelyä kotipaikkakunnalla ja viikoittain yksi – kaksi päivää tuotosten arviointia ja pohdintaa Lapin toimintayksikössä yhdessä tukiryhmän kanssa, johon kuuluivat osaamiskeskuksen työntekijät ja Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksen sosiaalityön lehtori.

Mallintamishjelma **Process Guide** osoittautui hyödylliseksi työvälineeksi. Ohjelmaa oli helppo käyttää ja ongelmatilanteissa saimme helposti ohjausta. Ohjelma edesauttoi jäsentämään sitä kaaosta, joka usein näyttäytyy lastensuojelutyön käytännössä. Mikäli ohjelma olisi sosiaalityöntekijän jokapäiväinen työväline, se voisi olla hyvä graafinen väline jäsentää akuutin lastensuojeluasian käsittelyä. Jos ohjelma olisi käytettävissä arkityössä, uskomme sen selkiinnyttävän ja jämäköittävän työskentelyä. Ohjelman avulla malliin saa sisällytettyä useita tasoja ja paljon tietoa: lastensuojeluprosessin eri vaiheissa muistettavia asioita, keskeisiä kysymyksiä, tärkeitä lomakkeita ja linkkejä tietolähteille. Tämä varmistaisi jokapäiväisessä käytössä työn johdonmukaisen etenemisen ja olennaisten asioiden huomioon ottamisen. Näin ohjelma (malli) toimisi myös uuden työntekijän perehdyttämisen välineenä. Yksittäisessä asiakastapauksessa asiakaskertomuksen, suunnitelmat ja päätökset voisi suoraan liittää kuvaukseen. Mallin avulla voi havainnollistaa lastensuojelun vaiheita asiakkaalle. Mallia käyttäen olisi ehkä helpompaa myös päättää lastensuojeluprosessi jossakin vaiheessa. Tästä hyötyisivät sekä asiakas että työntekijä.

Sosiaalityö lastensuojelun avohuollossa Pelkosenniellä / Tallavaara Marja-Sisko

Alkujaan tehtävänäni oli kuvata ehkäisevän lastensuojelun asiakasprosessia. Koska ehkäisevää työtä tehdään pääasiassa varsinaisen lastensuojelun ulkopuolella muissa yksiköissä; päivähoitossa, nuorisotoimessa, neuvolassa, koulussa, kerhotoiminnassa, ja koska samoja palveluja käytetään tukitoimina lastensuojelussa, jossa sosiaalityöntekijän rooli on selvästi vahvempi, kuvattavakseni tuli sosiaalityö lastensuojelun avohuollossa. Lisäksi näkökulma on pienen kunnan sosiaalityöntekijän. Pelkosenniellä sosiaalisihiteeri vastaa sosiaalityön lisäksi koko sosiaalitoimen hallinnosta ja kehittämisestä. Tämä mahdollistaa työskentelyyn joustavuutta ja nopeutta, kun monista asioista voi päättää itse. Toisaalta myös vastuu kasautuu yksille harteille ja nimenomaan lastensuojelussa kaipaisi sosiaalityöntekijätiimin antamaa tukea. Olisikin hyvä, jos läänissä olisi yksinäisten sosiaalityöntekijöiden avuksi **kiertävä lastensuojelun ammattilainen**, jonka palvelua voisi tarvitessa ostaa. Muita yhteistyökumppaneita löytyy toki pienessäkin kunnassa sosiaalitoimen ja kunnan eri yksiköistä. Erityispalvelujen järjestämisessä seudullinen yhteistyö on välttämätöntä ja se oli tarkoitus saada myös mallissa näkyväksi.

Mallin luominen lähti yksittäisten lastensuojelun asiakastapausten kuvaamisesta. Kun näitä oli muutaman kuvannut, nousivat esiin keskeiset elementit ja yhteiset toiminnot, joille piti löytää kuvaava nimi. Ensimmäinen tärkeä vaihe on **tilanneselvitys ja -arviointi**. Kun lastensuojeluilmoitus tulee tai kun huoli lapsen terveyden tai kehityksen vaarantumisesta on itsellä herännyt tai joltakin välittynyt, on tilannetta selvitettävä perheen kanssa ja sen pohjalta arvioitava tilanteen vakavuus ja tarvittavat toimenpiteet. Olen tietoisesti välttänyt ongelman määrittely -nimitystä tästä vaiheesta, koska haluan korostaa kokonaistilanteen selvittämistä; sekä ongelmia että vahvuuksia. Muutos voidaan saada aikaan karsimalla riskitekijöitä ja vahvistamalla suojaavia tekijöitä lapsen toimintaympäristössä ja sosiaalisissa suhteissa.

Muutostyön onnistumiseksi hyvin keskeinen kysymys on, **miten saan luottamuksen ja yhteistyösuhteen syntymään?** Asiakkaana lastensuojelussa on sekä lapsi että hänen huoltajansa. Lapsen tarpeiden esiin tuominen voi samalla merkitä vanhemman kannalta arkoihin yksityiselämän asioihin puuttumista. Ihmisillä on lastensuojelusta vielä vahvasti kontrollin leimaama käsitys ja siihen liitetään usein huostaanotto. Miten saan tuen leiman lastensuojelutyöhön? Asennoidunko itse avohuollon tukitoimiin vain esivaiheena huostaanotolle - välttämättömänä kokeilla, jotta lain kirjain tulisi täytettyä? Usko muutoksen mahdollisuuteen avohuollon keinoin antaa tilaa ennakkoluulottomillekin kokeiluille ja auttaa paremmin motivoimaan myös vanhempia muutostyöhön. Usein lastensuojelun asiakkuuden aloittaminen jää epämääräiseksi, vaikka työtä perheen kanssa jo tekisikin, koska ei halua lastensuojelun nimen alla toimimisen säikäyttävän asiakkaita ja vievän pohjaa yhteistyöltä. Yhteistyösuhteen syntyminen voi viedä aikaa ja useita tapaamisia. Mikäli olisi useampia sosiaalityöntekijöitä, voisi mahdollistua roolien jakaminen esim. siten että toinen toimii selkeämmin lapsen asianajajana ja toinen vanhemman tukena.

Tilanteen arvioinnissa kysyn selvittelyn perusteella itseltäni, **vaarantuuko lapsen kehitys tai terveys eli onko kyse lastensuojelun tarpeesta ja jos on, niin millä tukitoimin voisi yrittää tilannetta korjata.** Kysyn arviota myös niiltä päivähoidon, koulun tai terveystoimen edustajilta, jotka ovat lapsen kanssa työskennelleet. Jos tunnen itseni epävarmaksi, yritän konsultoida naapurikunnan lastensuojelun työntekijää. Tosin heitä on vaikea saada kiinni ja he ovat omien tapaustensa kuormittamia. Arviointivaiheessa olisi tarpeen perehtyä viimeisimpään tutkittuun tietoon lastensuojelun tukitoimien vaikuttavuudesta tai lapsen kehityksestä. Oikeastaan selvitys- ja arviointivaihe on tutkimustyötä, joka pitäisi perustaa teoreettiseen tietoon, mutta jää käytännössä usein intuition varaan. Kun tilannearviointi on perusteellisesti tehty, on helpompi löytää sopivimmat tukitoimet.

Kun olen koostanut tilanteeseen mielestäni soveltuvan tukipalvelukokonaisuuden, esitän sen huoltosopimusneuvottelussa perheelle. Perheen kanssa vielä pohditaan, ovatko nämä sopivia ja riittäviä vai tarvitaanko jotain muuta. Arkityössä usein pitäytyy vain olemassa oleviin palveluihin ja uusien ideoiden soveltaminen jää toteutumatta. Siksi on tärkeää kuulla perheenjäsenten tai heidän läheistensä mielipide keinoista.

Muutostyössä sosiaalityöntekijänä teen **yhteistyötä moneen suuntaan**. Palveluohjaajana teen yhteistyötä varsinaisten tukipalvelujen toteuttajien kanssa ja vastaan työn etenemisestä kohti tavoitteita. Tässä tärkeitä on pystyä määrittelemään tavoitteet selkeästi ja konkreettisen toiminnan tasolla. Koska osa palveluista toteutetaan seutukunnallisena, yhteistyö suuntautuu myös naapurikuntaan ja kauemmaksikin.

Varaan ajan esimerkiksi perheterapeutille Kemijärvelle ja ensimmäisellä kerralla olen asiakkaan mukana tapaamisessa, jolloin voimme yhdessä selvittää tilanteen ja sopia tavoitteista. Samanaikaisesti teen yhteistyötä perheen kanssa ja olen psykososiaalisen tuen antaja. Mallin työstäminen toi esiin arkityön hajanaisuutta ja siten antoi **pontta suunnitelmallisempaan työskentelyyn ja uusien työmenetelmien kokeilemiseen** myös lapsen kanssa työskentelyssä. Palvelukokonaisuudesta vastaavana koordinaattorina hoidan byrokraatille kuuluvaa roolia: teen erilaisia päätöksiä. Olen myös asiakkaan asianajaja muihin viranomaisiin päin, esim. työvoimaviranomaiseen tai Kelaan. Asioiden kirjaaminen jää arkityössä toisinaan sattumanvaraiseksi. Päätökset kyllä tulee kirjoitettua, mutta myös kotikäyntikertomukset tai yhteydenottojen keskeinen sisältö tulisi aina kirjata.

Muutostyössä tapahtuu **kaiken aikaa arviointia**, mutta sen lisäksi on tarpeen pysähtyä kokonaisvaltaisemmin yhdessä pohtimaan tavoitteiden saavuttamista väliarvioinnissa ja loppuarvioinnissa. On välttämätöntä asettaa jo alun alkaen ajankohta, jolloin tarkastellaan tukitoimien ja muutostyön tuloksia ja mietitään uusia keinoja.

Työskentelyprosessin kuvaaminen kaaviona auttoi näkemään prosessin päättämisen tärkeyden. Avohuollon tukiprosessi voi päättyä huostaanoton valmistelun aloittamiseen. Vaikka tähän ei päädyttäisikään ja vaikka erilaisia tukipalveluja perhe tarvitsisikin hyvin pitkän aikaa, on varsinainen lastensuojelu voitava päättää ja jos tilanne muuttuu uudelleen huonompaan suuntaan, aloittaa sitten uudestaan.

Lastensuojelun avohuollon perhekuntoutusprosessi Posiolla / Lahtela Lea

Posion perusturvatoimistossa lastensuojelutyötä tekevät 2 sosiaalityöntekijää sekä johtava sosiaalityöntekijä. Keskeisiä yhteistyökumppaneita ja toimijoita lastensuojelussa ovat myös lastensuojelun avohuollon perhetyöntekijä, neuvola/kouluterveydenhuolto, kotipalvelu, päivähoito, mtt/pene (psyk.sairaanhoitaja, psykologi), kehitysvammaisten kotihoidonohjaaja sekä 2 tukiperhettä.

Keskeisiä moniammatillisia työryhmiä ovat koulujen oppilashuoltotyöryhmät, erityislasten kuntoutustyöryhmä sekä vuoden 2003 alussa perustettu nuorisotyöryhmä. Posio on tällä hetkellä mukana Mun Juttu –projektissa (Posion, Ranuan ja Pudasjärven yhteinen projekti), jonka tavoitteena on räätälöidä kuntouttava polku ammattiin ja työelämään syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Yhteistyökumppaneina projektissa ovat em. toimijoiden lisäksi työvoimatoimisto, seurakunta, Kela sekä Merikosken kuntoutuslaitos. Lastensuojelulliset näkökulmat huomioidaan myös yhteistyössä työvoimaviranomaisten kanssa mm. aktivointisuunnitelmia laadittaessa.

Ajallisesti kuukausi on ollut lyhyt aika kuvata lastensuojelun työprosesseja ja mallintaa perhekuntoutusprosessia, koska työkäytännöt ja asiakastapaukset ovat kirjavia. Kuukauden aikana olen kirjoittanut auki työprosessit 3 perheen osalta, jotka kaikki poikkeavat kulultaan toisistaan. Asiakastapauksista 2 ovat omia tapauksiani ja 1 tapaus toisen sosiaalityöntekijän jo päättynyt asiakastapaus. Huomaan, että omien tapausten tarkastelu ja oman työn tutkiminen on ollut paljon vaikeampaa kuin toisen työntekijän tapauksen kuvaus, johtuen ehkä siitä, että omiin juttuihin työntekijä on emotionaalisesti sitoutuneempi ja että näissä kuvaamissani omissa asiakastapauksissa prosessit ovat vielä kesken.

Olisi vaatinut enemmän aikaa käydä vuoropuhelua omassa työyksikössä muiden sosiaalityöntekijöiden, perhetyöntekijän ja erityislasten kuntoutustyöryhmän kanssa mikäli tarkoituksena olisi ollut tuottaa yleinen malli posiolaisesta lastensuojelun avohuollon perhekuntoutusprosessista. Nyt esillä oleva kuvaus perustuu 1 tapauksen aineistoon eikä siinä ole kuvattu lastensuojelun avohuollon perhetyöntekijän työtä, millä on kuitenkin keskeinen rooli tämän päivän posiolaisessa lastensuojelutyössä. Omat erityispiirteet ovat myöskin sellaisessa lastensuojelutyöprosessissa, joihin kytkeytyy erityistä tukea ja kuntoutusta tarvitseva lapsi. Tällöin moniammatillisen yhteistyön merkitys kasvaa entisestäänkin.

Prosessikuvauksen avulla tulee esiin selkeästi se, kuinka tärkeää lastensuojelutyössä ovat toimivat paikalliset yhteistyöverkostot etenkin siellä missä erityispalveluja ei ole saatavilla. Tuloksellinen ja laadukas lastensuojelutyö olisi mahdotonta ilman toimivia moniammatillisia paikallisia yhteistyöverkostoja. Moniammatillinen yhteistyö edellyttää yhteistyökumppanin työn tuntemista ja kokonaisnäkemystä ja –vastuuta lapsista / nuorista ja perheistä. Lastensuojelutyön prosessikuvausta ja mallinnusta voisi tulevaisuudessa hyödyntää yhteistyöverkoston kanssa siten, että sen avulla mietitään ja nähdään kunkin toimijan oma paikka prosessissa sekä yhteiset työn tavoitteet. Prosessikuvaus voitaisiin tehdä myös yhdessä asiakkaan kanssa, jolloin asiakkaallekin selkiintyisi paremmin millaisessa prosessissa hän on mukana.

Perhetyön merkitys on suuri posiolaisessa perhekuntoutuksessa; se on olennainen sosiaalityön työväline. Asiakkaan oman läheisverkoston aktivoiminen nykyistä laajemmin on myös haasteellinen ja tärkeä tehtävä.

Sosiaalityö sijaishuollon valmisteluprosessissa Sodankylässä / Aikio-Mustonen Kati

Työni tarkoituksena oli kuvata sosiaalityötä sijaishuollon valmisteluprosessissa Sodankylässä. Mallinnuksen tavoitteena on ollut kuvata lastensuojelutyön etenemisen ”ydinprosesseja”, niitä kriittisiä pisteitä, joiden kautta lastensuojelutyö etenee kohti tavoitettaan. Mallinnuksessa tärkeäksi on nähty se, että kuvauksen takana on lastensuojelutiimin yhtenäinen käsitys todellisuudesta ja mallia onkin tehty vuoropuhelussa tiimin kanssa. Sodankylässä lastensuojelutyötä tehdään tiimi- ja parityönä. Lastensuojelutyötä tekevät sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijät, sosiaalityöntekijä-lastenvalvoja ja osastosihteeri, perheneuvolan sosiaalityöntekijä ja psykologit sekä mielenterveystoimiston sosiaalityöntekijä. Kaikki kuuluvat lastensuojelun työryhmään, joka kokoontuu kolmen viikon välein. Lastensuojelupalaverissa lastensuojeluasioista voidaan puhua konsultaation luonteisesti tai yksittäisistä konkreettisista asiakastapauksista, jolloin asian käsittelemiseen on vanhempien lupa. Lastensuojeluperheiden kanssa työskennellään työpareina ja parin muodostavat usein sosiaalityöntekijä sosiaalitoimistosta ja terapiatyöntekijä perheneuvolasta tai mielenterveystoimistosta.

Lastensuojelutyön tekemisen taustalla on aina jonkinlainen käsitys todellisuudesta ja ihmisyydestä ja tiimi onkin joutunut pohtimaan sitä, mikä tai mitkä ovat ne keskeiset taustafilosofiat, jotka lastensuojelutyötä ohjaavat. Yksi keskeinen tema lastensuojelutyössä liittyy siihen, nähdäänkö lapsi itsenäisenä yksilönä vai osana perhekokonaisuutta. Kyse on siitä, nähdäänkö lapsen biologinen perhe aina lapselle parhaimpana vaihtoehtona ja onko tavoitteena aina perheen yhdistäminen. Nämä ovat

niitä suuria kysymyksiä, joita sosiaalityöntekijä ja lastensuojelun työryhmä joutuvat pohtimaan. Todennäköisesti Sodankylän mallinnuksen taustalta paljastuu työryhmän käsitys lastensuojelun perimmäisestä tavoitteesta ja sitä ohjaava taustafilosofia, koska kyseessä on yhden työryhmän työn kuvaus.

Malli etenee suurempien kysymysten kautta yksityiskohtaisimpiin kysymyksiin eli malli tarkentuu Sodankylän malliksi, mitä syvemmälle siinä mennään. Olennaisen tärkeää lastensuojelutyön **sisällön kehittämiseksi** on se, että kehittämistyötä pääsee tekemään kentän sosiaalityöntekijä. Mallinnusprosessi on antanut itselle oivallisen paikan tarkastella omaa työtään kauempaa ja huomata siinä työn sudenkuopat ja kriittiset kohdat, joita tulisi kehittää. Keskeiseksi kehittämisen kohteeksi nousi **lapsen kanssa työskentely** ja sen menetelmien kehittäminen. Sosiaalityöntekijät vieroksuivat työskentelyä suoraan lapsen kanssa ja työ jää helposti psykologin harteille. Tässä piilee kuitenkin se vaara, että lapsen näkökulma jää ohueksi ja puutteelliseksi. Vertaiskonsultaatiohanke olisi hyvä foorumi kokeilla erilaisia uusia menetelmiä lapsen kanssa työskentelyyn ja saada rohkeutta niiden käyttöön asiakastyössä.

Mallintamisohjelman käytöstä asiakastapausten yksityiskohtaiseen kuvailemiseen voisivat **hyötyä** myös jotkut **asiakkaat**. Asiakas saisi havainnollista tietoa siitä, mitä tarkoittaa lastensuojelun asiakkaana oleminen missäkin tilanteessa. Asiakkaalla on oikeus tietää, mitä sosiaalityöntekijän ”päässä liikkuu” tai minkälaisia kysymyksiä sosiaalityöntekijä pohtii kussakin prosessin eri vaiheessa. Vähin vaatimus on, että asiakas tietää, onko hän lastensuojelun asiakkaana ja mitä tämä hänen kohdallaan merkitsee. Asiakkaan on tiedettävä, milloin asiakkuus alkaa ja milloin se päättyy. Työ on uskallettava päättää jossakin vaiheessa ja sanoa se ääneen. Tässä on haastetta ainakin oman työn kehittämiseksi. Oletan, että jos työyhteisössä joku alkaa työskennellä hieman eri tavalla ja nostaa esiin erilaisia kysymyksiä, koko työyhteisö joutuu liikkeeseen ja pohtimaan kysymyksiä eri näkökulmasta. Työn sisällön kehittäminen työyhteisössä vaatii aikaa, vaikka toisaalta vahvuutena ovat pitkäaikaiset, toistensa työskentelytavat tuntevat työntekijät.

Hyvä sosiaalityö sijaishuollon valmisteluprosessissa tarkoittaa lastensuojelun juridiikan hyvää hallitsemista. Lastensuojelun lainsäädäntöä kuvaavia kirjoja on olemassa useita. Niissä luonnollisesti keskitytään asioiden tarkasteluun juridiikan näkökulmasta ja olennaiset kysymykset sosiaalityöstä jäävät piiloon. Työn alkaessa itselläkin oli kiusaus tehdä mallista pelkkä juridinen malli, mutta toisaalta iso haaste oli etsiä pykälien viidakosta se sosiaalityön osuus, jolla kuitenkin on tärkein rooli lastensuojelulain soveltamisessa. Käytännön työssä tilanne voikin olla se, että sosiaalityöntekijä joutuu lasta suojellakseen ”keksimään” sen pykälän, jota soveltaa, koska valmista kaavaa ei ole ja arviointiprosessin käynnistäminen ja sen lopputulos jos mitkä ovat sosiaalityötä.

Sosiaalityöntekijän työn avaamisessa yllätti myös sen huomaaminen, miten suuri osa työn sisällöstä on pelkkää **arviointia**. Jokaiseen prosessin työvaiheeseen (ongelman määrittely, toimintastrategian laatiminen, työn toteutus ja lopuarviointi) liittyy väistämättä jatkuva arviointi ja kokonaistilannetta on arvioitava koko ajan. Arvioinnin tueksi olen mallissa pyrkinyt nostamaan oikeita kysymyksiä. Jokainen tapaus nostaa varmaan esille omat oikeat kysymyksensä, mutta kysymykset voivat toimia jonkinlaisena yleisenä muistilistana.

Vaikka työni tarkoituksena oli mallintaa nimenomaan **sijaishuollon valmisteluprosessia**, olen ”purkanut auki” myös **lastensuojelun avohuollon** vaiheen melko tarkasti. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien arviointi on yksi kolmesta arviointikriteeristä huostaanoton ja sijaishuollon arvioinnissa. Huostaanottoa ei voida tehdä ilman arviointia avohuollon tukitoimien riittävydestä, mahdollisuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta. Lisäksi tutkimusten mukaan useimpia huostaanottopäätöksiä edeltää jonkin mittainen avohuollon tukitoimien käyttö. Lastensuojelun avohuollon työ nousi myös yhdeksi keskeiseksi kehittämiskohteeksi. Huostaanotto ei merkitse välttämättä ”ruusuista tulevaisuutta” ja ole ratkaisu kaikkiin ongelmiin. Tärkeää olisi miettiä, onko avohuollon tukitoimien tarjonta kunnassamme sellaista, mitä perheet tänä päivänä tarvitsevat ja tarvitaanko vielä joitakin muita tukimuotoja. Tämä voisi olla kysymys, johon lapset ja perheet itse parhaiten tietävät vastauksen.

Kuukausi on osoittautunut todella lyhyeksi ajaksi ja siksi itselle jäi tunne, että mallinnusta olisi voinut vielä tarkentaa. Monta asiaa sosiaalityöntekijän näkökulmasta olisi voinut vielä kirjoittaa auki, mutta toisaalta sijaishuollon valmisteluvaiheeseen kiteytyy koko lastensuojelutyön ydinproblematiikka, joten voi olla, että mallinnuksessa kaikkea ei voida edes tavoittaa ja toisaalta se ei ole mallinnuksen tehtäväkään. Mallinnuksessa tulevat esille nimenomaan sijaishuollon valmisteluprosessin ydinkysymykset.

Sosiaalityön kehittämisen koordinointi

Joissakin kunnissa (esim. Kemi) on käynnistetty omin voimin sosiaalipalvelujen laadunvarmistukseen tähtäävä työ. Seutupilotin aikana sosiaalityön nykykäytäntöjen kuvaaminen kuntakohtaisesti on ollut sysäys sosiaalityön kehittämislle kaikkialla Lapin läänissä. Sosiaalityön laadun varmistamiseen johtaa sitoutunut oman työn kuvaaminen itselle, asiakkaille ja laajemmalle yleisölle näkyväksi. Työn vaikuttavuuden arviointiin ja laadukkaampiin palveluihin päästään tarkastelemalla työtä tarkasti vaihe vaiheelta ja asettamalla se alttiiksi arvioinnille. Monet Lapin kuntien sosiaalipalvelujen tuottajista kuvasivatkin harjoitelleensa ”vuokaavioiden” piirtämistä omista työprosesseistaan. Tähän samaan tähtäsi seutupilotin aikana tehty kuntakohtaisten työkäytäntöjen keruutyö.

Osaamiskeskuksesta on valittu kuntouttavan sosiaalityön näkökulma sosiaalityön mallinnusten pohjaksi. Kuntouttava sosiaalityö määritellään työksi, jota tarvitaan erilaisissa elämäntilanteissa, joissa ihmisen täysivaltainen toiminta on vaikeutunut tai vaikeutumassa. Kuntouttavan sosiaalityön tavoitteena on tukea palvelujen käyttäjien itsenäisiä ja myönteisiä elämänvalintoja sekä täysivaltaista kansalaisuutta. Etsimme seutupilottihankkeessa sellaisia sosiaalityön työprosesseja, jotka olisivat perustuneet palvelujen käyttäjän ja työntekijän tasavertaiseen kohtaamiseen ja osallisuuden korostamiseen. Seutupilottihankkeen aikana ei ehditty löytää ja nimetä mitään seudullista tai kunnallistakaan sosiaalityön työskentelymallia tällaiseksi ideaalimalliksi. Tarkoitus on kuitenkin jatkaa toimivien työskentelymallien keräämistä ja talteen piirtämistä ”rautalankamalleiksi”. Sosiaalityöntekijöiden vertaiskonsultaatioryhmät ovat hyvä kanava mallien välittämiseen kunnista ja seutukunnista toisiin. Samalla voidaan päätyä seutusopimusten tekemiseen.

Lastensuojelun työprosessien mallintaminen on erinomainen alku lastensuojelun sosiaalityön kehittämiseksi sekä paikallisesti että valtakunnan tasolla. Samanlaista mallinnusta tarvitaan muillakin sosiaalityön sisältöalueilla. Työlääksi laatutyön tekee se, että vaikka prosessikaaviot jouduttavatkin laadukkaitten työkäytäntöjen hahmottamista, jokaisen yksittäinen työntekijä kuitenkin itse joutuu tekemään valinnat työn tekemisen tavoissa. Siksi laatutyötä on tarpeen tehdä jokaisen työntekijän ja jokaisen työyhteisön. Seutupilotissa omaksuttiin osaamiskeskuksen valitsema koko laajaa Lappia ja jokaista sen sosiaalityöntekijää lähestyvä työskentelytapa, jolla pyritään varmistamaan sosiaalityön kehittymistä kaikkialla.

Tietokanta mahdollistaa keskustelukanavan sosiaalityöntekijöiden työn apuvälineeksi. Keskustelukanavalla on mahdollista keskustella sosiaalityöhön liittyvästä teemasta muiden sosiaalityöntekijöiden kanssa, jolloin yksin tai vähäisen tuen varassa työskenteleville sosiaalityöntekijöille avautuu mahdollisuuksia ammatilliseen reflektointiin oman ammattikuntansa kanssa. Asukasluvultaan vähäisten kuntien alueella sosiaalityön erityistilanteita saattaa olla harvoin ja ammatillinen vertaiskonsultaatio on tällöin erityisen arvokasta. Lisäksi tietokanta mahdollistaa luottamuksellisen lainopillisen konsultaation.

Tietokannan keskustelukanavaa käytettiin tammikuussa 2003 Lapin sosiaalityöntekijöiden työvälineenä heidän keskustellessaan *kansallisesta sosiaalialan kehittämishjelmasta*. Keskustelun vauhdittamana Lappi Talentia ry:n puheenjohtaja sosiaalityöntekijä Marjut Aikio Sodankylän kunnasta luovutti Lapin sosiaalityöntekijöiden kannanoton selvityshenkilö Niina Korpelaiselle 31.1.2003 Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen järjestämässä seminaarissa Alueet erilaistuvat – haaste kansalliselle sosiaalialan kehittämishjelmalle. Huhtikuussa 2003 Itä- ja Pohjois-Lapin sosiaalityöntekijät opettelivat keskustelukanavan käyttöä harjoittelemalla ”on line” – keskustelua joka torstaiamu kahden tunnin ajan jokainen omassa työpaikassaan, omassa työhuoneessaan ja työkoneeltaan. Uuden teknisen apuvälineen käyttö vaatii harjoittelua ja riittäviä toistoja toimiakseen. Melko harva sosiaalityöntekijä rohkeni kirjoittaa viestejä toisilleen keskusteluareenalla.

Säännöllisesti tapahtuvat sosiaalityöntekijöiden seutukunnalliset tapaamiset ovat kiistattomia kanavia sosiaalityön kehittämisen näkökulmasta. Seutupilotihankkeen tuloksena syntyi kaksi uutta sitoutunutta ryhmää. Kaikissa kolmessa seutukunnallisessa ryhmässä on lisäksi sitouduttu vertaiskonsultaatioon, joka mahdollistaa osaltaan pitkäjänteisiä kehittämis- ja oppimisprosesseja.

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen seutukoordinaattorin tehtävänä on ollut kartoittaa varhaiskasvatuksen tämänhetkinen tila kunnissa, tukea ja kehittää lapsi- ja perhetyön parissa työskentelevien eri tahojen saumatonta yhteistyötä sekä välittää hyväksi koettuja toimintamalleja yli hallinto- ja seutukuntarajojen. Kehittämistyön eri tasoja:

- Varhaiskasvatuksen asiantuntemuksen kehittyminen ja välittyminen
- Varhaiskasvatuksen perus- ja erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen

- Varhaiskasvatuksen perus- jatko- ja täydennyskoulutuksen ja käytännön työn monipuolinen yhteys
- Käytännön kokemuksen ja uuden tutkimustiedon välisen vuorovaikutuksen kehittäminen.
- Tietoteknologian kehittäminen varhaiskasvatustyö tukemiseksi.
- Varhaiskasvatuksen tutkimus-, kokeilu ja kehittämistoiminnan toteutuminen
- Seudullisen yhteistyön ja kunnan eri hallintokuntien välisen yhteistyön vahvistaminen sekä
- muiden varhaiskasvatuksen osaamistoiminnan tavoitteita palvelevien tehtävien toteutuminen.

Varhaiskasvatuksen seutukoordinaattori on organisoinut seutukuntatapaamisia, joissa on selvitetty erityispäivähoidon kehittämistarpeita, seutukunnallisen yli sektorirajojen menevän yhteistyön mahdollisuuksia sekä konsultaation ja koulutuksen tarvetta nykypäivän haasteiden edessä. Seutukoordinaattori on osallistunut Lapin lääninhallituksen (5.11.) ja alueella toimivien ammattikorkeakoulujen ja Oulun yliopiston varhaiskasvatuskeskuksen (27.11.) sekä Lapin yliopiston kanssa käytyihin keskusteluihin varhaiskasvatuksen kehittämiseksi Lapin läänissä. Edelleen hän on osallistunut (12.12.) Rovaniemen erityispäivähoidon työryhmän yhteistyökokoukseen. Seutukoordinaattori on toiminut myös SYKE – hankkeen ohjausryhmässä Lapin toimintayksikön osalta.

Seutukuntatapaamiset on järjestetty:

- Itä-Lapin seutukunta, 19.6.2002 Pelkosenniemi
- Kemi-Tornio seutukunta, 21.8.2002 Tornio
- Rovaniemen seutukunta, 23.8.2002 Rovaniemi
- Pohjois-Lapin seutukunta, 3.9.2002 Ivalo
- Tunturi-Lapin ja Torniolaakson seutukunnat, 5.9.2002 Muonio
- Lapin läänin päivähoidon erityistyöntekijöiden tapaaminen, 1.10.2002 Rovaniemi
- Lapin läänin päivähoidon erityistyöntekijöiden tapaaminen 4.12.2002.
- ”Päivähoitoa toisin järjestettynä” – Torniossa 17.1.2003
- Lapin läänin erityisvarhaiskasvatuksen verkostotapaaminen, 31.3.2003 Kittilä
- Lapin läänin erityisvarhaiskasvatuksen verkostotapaaminen, 27.5.2003 Sodankylä
- Itä-Lapin seutukunta, 2.6.2003 Kemijärvi
- Kemi-Tornio seutukunta, 3.6.2003 Kemi
- Tunturi - Lapin ja Torniolaakson seutukunnat, 9.6.2003 Muonio
- Pohjois-Lapin seutukunta, 13.6.2003, Inari

Taulukko havainnollistaa seutukunnittain osallistumista kokoontumisiin:

Seutukunta	Ajankohdat	Osallistujien määrä
ITÄ-LAPPI - Pelkosenniemi - Kemijärvi	19.6.2002 2.6.2003	14 / kokous 8 / kokous
KEMI-TORNIO - Tornio - Kemi	21.8.2002 3.6.2003	34 / kokous 15 / kokous

TUNTURI-LAPPI ja TORNIO-LAAKSO - Muonio - Muonio	5.9.2002 9.6.2002	22 / kokous 9 / kokous
POHJOIS-LAPPI - Ivalo - Inari	3.9.2002 13.6.2003	15 / kokous
ROVASEUTU	23.8.2002	18 / kokous
ERITYISVARHAISKASVATUKSEN VERKOSTOTAPAAMISET - Rovaniemi - Rovaniemi - Kittilä - Sodankylä	1.10.2002 4.12.2002 31.3.2003 27.5.2003	12 / kokous 18 / kokous 18 / kokous 12 / kokous
KEHITTÄMIS- JA KOULUTUSPÄIVÄT - Tornio - Rovaniemi - Rovaniemi - Rovaniemi	17.1.2003 Vaihtoehtoja päivähoitopalveluiden järjestämiseksi 10.4.2003 Perhepäivähoidon kehittämispäivä 11.4.2003 Erytisvarhaiskasvatuksen kehittämispäivä 11.4.2003 Varhainen kielenkehitys ja arviointi	25 / päivä 41 / päivä 60 / päivä 97 / päivä
Yhteensä		418

Seutukuntatapaamisten pohjalta on suunniteltu seutukunnallisia kokoontumisia, joissa käsitellään kunnissa esille nousseita varhaiskasvatukseen liittyviä kysymyksiä. Kokoontumiset ovat toimineet vertaiskonsultaation periaatteella ja tarvittaessa on hyödynnetty ulkopuolisia asiantuntijoita. Lapin läänin erityistyöntekijöiden ja päivähoiton vastaavien verkostoitumista on tuettu luomalla yhteystiedoista sähköpostiverkosto, joka on toiminut reaaliajassa tiedon ja tapahtumien välittämisessä sekä sovittujen tapaamisten puitteissa. Läänin alueella järjestettävät varhaiskasvatuksen päivät koettiin tärkeäksi keskustelufoorumiksi. Erityisesti päivähoiton erityistyöntekijöiden konsultaatioluonteisessa tapaamisessa on hyödynnetty Stakesin EriNetin projektipäällikön Liisa Heinämäen erityisasiantuntijuutta seuraavissa aiheissa:

- Ammatillisuus varhaiskasvatuksessa moniongelmaisia perheitä kohdattaessa
- Kuntoutussuunnitelma /
- Perheen palvelusuunnitelma
- Integraation toimivuus päivähoitossa
- Erytislapsi perhepäivähoidossa
- Eryistarpeen tunnistaminen päivähoitossa
- Erytis päivähoiton verkoston toimivuuden kehittäminen.

Tapaamisissa on myös hyödynnetty paikallista osaajaa kiertäväerityislastentarhanopettaja Kristiina Fromia kuntoutuussuunnitelman / palvelusuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen liittyvissä asioissa sekä käytäntöön soveltamisessa.

4. Julkisuus ja tiedottaminen

Seutupilottihanketta on esitelty monissa seutukunnallisissa tapaamisissa, joissa seutukoordinaattorit ovat olleet mukana. Seutukoordinaattoreiden ”jalkautumisella” käytännön kentille on pyritty läheiseen yhteistyöhön kuntien perushenkilöstön kanssa.

Sosiaalityö

Seutukunnallisten tapaamisten yhteydessä Lapin kuntien sosiaalityöntekijät sekä muut läheiset ammatilliset tahot on informoitu seutupilottihankkeesta. Sosiaalityön tiedonkeruun yhteydessä, vertaiskonsultaatiotilaisuuksissa ja muissa seutukunnallisissa kokouksissa seutupilottihankkeen avaamia yhteistyön mahdollisuuksia on esitelty ja solmittu yhteistyötä konkreettisesti eteenpäin vieviä sopimuksia. Osaamiskeskuksen asiantuntija- ja konsultaatiopankkia käytettiin myös hankkeesta tiedottamiseen. Asiantuntija- ja konsultaatiopankki avattiin 23.1.2003 Rovaniemellä Juuria –hankkeen seminaarissa *Hyvinvointi ja tietotekniikka*. Nyt kaikilla Lapin alueella toimivilla sosiaalityöntekijöillä on yhteinen viestintäväline käytettävissään.

Hankkeen tuottamaa tietoa on käsitelty osaamiskeskuksen Lapin ja Oulun toimintayksiköiden sisäisissä työryhmissä. Lapin kuntien sosiaalityön nykykäytäntöjen kerääminen viitoittaa osaltaan sosiaalityön kehittämisen painopistealueita Pohjois-Suomessa.

Hanketta esiteltiin Turussa sosiaalityön V valtakunnallisilla sosiaalityön tutkimuksen päivillä 13.-14.2.2003. Päivien teemana oli *Perussosiaalityö hyvinvoinnin tuottajana?* Työryhmän *Miten sosiaalialan osaamiskeskuksset kehittävät sosiaalityötä?* vetäjinä toimivat Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksista kehittämispäällikkö Asta Niskala ja sosiaalityön seutukoordinaattori Kerttu Vesterinen, jotka pitivät työryhmässä myös esitelmän sosiaalityöntekijöiden vertaiskonsultaatiosta ja asiantuntija- ja konsultaatiopankista. Tämän esilläolon myötä esitettiin pyyntö kirjoittaa artikkeli *Talentia* –lehden sosiaalityön tutkimusta käsittelevään liitteeseen, joka julkaistiin keväällä 2003. Sosiaalityön seutukoordinaattorilta pyydettiin artikkelia myös Lappi *Talentian* julkaisuun *Byråmaani*, joka ilmestyy kesäkuussa 2003.

Hanketta on esitelty myös Stakesin Terve – Sos tapahtumassa 20.–22.5.2003 Lahdessa. Tapahtuman teemana oli ”Ihmisen arki – palvelut ja teknologia”. Seminaaripäivässä ja osaamiskeskusten omassa työryhmässä keskusteltiin tutkimuksesta, kehittämisestä, koulutuksesta ja osaamisen välittämisestä. Hanke-esittelyssä kehitysjohtaja Kaisa Kostamo-Pääkkö esitteli Lapin sosiaalityön asiantuntija- ja konsultaatitietokantaa ja lastensuojelun työprosessien mallintamista.

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen alueella on työskennelty monella tasolla. Lapin läänin alueen erityistyöntekijöiden verkostoituminen ja säännölliset tapaamiset mahdollistavat työntekijöiden keskinäisen vertaiskonsultaation sekä toimivien ja hyväksi koettujen toimintamallien välittymisen. Kuntien osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia sekä olemassa olevia yhteistyökäytäntöjä on kartoitettu kyselyllä varhaiskasvatuksen tilanteesta sekä kehittämistarpeista Lapin läänissä. Edelleen on selvitetty lastensuojelun sosiaalityön ja päivähoidon yhteistyötä Lapin läänissä. Kyselyn tavoitteena oli kartoittaa sosiaalityön ja päivähoidon yhteistyötä ja sen mahdollisuuksia lastensuojeluun liittyvissä kysymyksissä. Kyselyn tuloksia ja johtopäätöksiä tullaan käyttämään päivähoidon ja sosiaalityön kehittämisessä.

Lasten neuvolatyön suosituksen luonnokseen perehtyminen ja kommenttipuheenvuoro varhaiskasvatuksen / päivähoidon näkökulmasta (liite) Lapin lääninhallituksessa 9.1.2003. Alueet erilaistuvat – Haaste kansalliselle sosiaalialan kehittämisohjelmalle (31.1.2003) seminaarin suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuminen sekä varhaiskasvatuksesta kannanotto selvityshenkilöille (liite).

Hankkeen puitteissa on tuettu tutkimustyötä mm. Oulun Yliopiston varhaiskasvatuskeskuksen kansainvälisen tutkimuksen toteuttamisessa. Seutukoordinaattori on tiedottanut tutkimukseen osallistumismahdollisuudesta ja käytännön järjestelyistä päivähoidonverkostoa hyväksikäyttäen. Kansainvälinen tutkimus suoritettiin Oulun yliopiston Varhaiskasvatuskeskuksen sekä Ljubljanan yliopiston yhteisenä tutkimusprojektina. Sen kohteena olivat päiväkodeissa työskentelevät lastentarhanopettajat. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ja vertailla lastentarhanopettajien arvoja ja mielipiteitä päiväkotikasvatuksesta sekä lapsuudesta.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus on järjestänyt yhteistyössä Stakesin ja Lapin lääninhallituksen kanssa Lapin läänin varhaiskasvatuksen päivät 10.4. ja 11.4.2003. Päivien teemana oli Perhepäivähoidon kehittäminen ja Erityisvarhaiskasvatuksen kehittäminen Lapin läänissä. Päiville osallistui varhaiskasvatuksen henkilöstöä yli hallintokuntarajojen; sosiaalityö, neuvolatyö, päivähoito, kuntouttava- ja tutkivataho, luottamushenkilöt sekä erityisvarhaiskasvatuksesta vastaavat. Kehittämispäivät ovat toimineet foorumina käytännön ja tieteen väliselle keskustelulle sekä ovat avanneet keskustelua yhteistyön mahdollisuuksista erityisvarhaiskasvatuksen parissa toimivien kesken. Perhepäivähoidon kehittämisspäivä on avannut keskustelun perhepäivähoidon kehittämiselle ja mahdollisuudesta vastata myös erityispäivähoidon vaatimuksiin.

Valtakunnan tasolla työtä on tehty näkyväksi osallistumalla Lapin yliopistossa järjestettävälle valtakunnallisille kasvatustieteen päiville 21-22.11.2002. Päivillä esitettävässä puheenvuorossa tuotiin esille varhaiskasvatuksen kehittämistä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen ja yliopistollisen tutkimuksen yhteistyönä sekä pohdittiin varhaiskasvatuksen kehittämisen haasteita, joihin varhaiskasvatustieteen ja Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen välisellä yhteistyöllä pyritään vastaamaan. Yhteistyö ja keskustelut kouluttavan tahon kanssa luo pohjan varhaiskasvatuksen kehittämiselle kestävä periaatteen pohjalta (koulutus + käytäntö).

5. Ongelmat ja suositukset

Haasteita kehittämistyölle asettavat yhteiskunnan nopeat muutokset ja niiden vaikutukset ihmisten elämäntilanteisiin. Sosiaalialan ammattilaisilta edellytetään perusammattitaidon ja erityisosaamisen ylläpitämistä ja kehittämistä sekä uuden tutkimustiedon soveltamista arjen työhön. Esimerkiksi moninaistuvat lapsiperheiden erityisongelmat ja lastensuojelukysymykset asettavat kunnat palvelujentuottajina monen kysymyksen eteen. Sosiaalityö ja varhaiskasvatus tarvitsevat käytännön kokeilujen, kehittämistyön, opetuksen ja tutkimuksen vuorovaikutusta kehittyäkseen tieteenaloina ja toimintakäytäntöinä.

Omakieliset ja –kulttuuriset sosiaalipalvelut saamelaisalueella

Lapin sosiaalialan työntekijöiden toiminta-areenat ovat maan suurimpia sekä kuntien pinta-alojen että työn sisältöjen suhteen. Harvaanasutuilla seuduilla sosiaalialan työntekijöille kehittyy työkokemuksen kautta laaja-alainen asiantuntijuus paikallisen ihmisen elämäntavoista ja elämän olosuhteista. Toisaalta harvoin esille tulevat pulmat (ns. harvinaiset vieraat) koetaan vaikeina eikä erityiskysymysten osalta kehity ammattitaitoa pitkänkään työhistorian aikana.

Aivan erityiseksi haasteeksi näyttää nousevan Suomen saamelaisalueen saamelaisväestön omakielisten ja –kulttuuristen hyvinvointipalvelujen turvaaminen. Saamelaisen perinteen, arvojen ja kulttuurin tuntemus ("kulttuuritaju") ja niiden huomioiminen sosiaalialan työssä on nykyisessä palvelujärjestelmässä vähäistä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen valtakunnallinen erityistehtävä saamenkielisen väestön palvelutarpeiden huomioon ottamiseksi asettuukin erityisen tärkeään rooliin.

Saamelaisten kielen ja kulttuurin säilyminen ja kehittyminen on tiukasti sidoksissa saamelaisten kotiseutualueeseen, sen saamelaisasutukseen ja saamelaisyhteisöön. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamelaiset eivät voi kestävästi ylläpitää kieltään, kulttuuriaan ja siihen kuuluvia perinteisiä elinkeinojaan jo ryhmän pienuuden ja hajanaisuuden vuoksi. Saamelaiset voivat pysyä kotiseutualueellaan vain, jos heidän elämisen edellytyksensä siellä on turvattu.

Saamelaisten omakielisten ja omaan kulttuuriin pohjautuvien sosiaalialan palvelujen toteutumisesta ja tarpeista on tehty lukuisia kartoituksia, selvityksiä ja opinnäytetöitä, varhaisin on vuodelta 1985 sosiaalihallituksen julkaisema raportti. Yhteistä kaikille näille on, että niissä osoitettiin olevan tarvetta saamelaisten omakielisille palveluille, mutta ne eivät johtaneet tuolloin merkittäviin toimenpiteisiin asioiden korjaamiseksi. Saamelaisten omakieliset palvelut sosiaali- ja terveydenhuollossa toteutuvat edelleenkin heikosti. Saamenkielisiä työntekijöitä saamelaisalueen kunnissa on vähän ja nekään eivät välttämättä kohdennu sinne, missä palveluja tarvitsevat ovat.

Palveluja olisi kehitettävä siten, että toiminnassa voitaisiin huomioida saamelaiseen kulttuuriin kuuluvia vahvuuksia ja saamelaisten yhteisöllisyyttä ja tukea niitä. Palvelujärjestelmän pirstaleisuus olisi ylitettävä ja autettava ihmistä kokonaisuutena ja osana elinympäristöään. Tärkeää olisi uudenlaisten toimintojen kehittäminen. Ihmistä

olisi autettava ja tuettava kokonaisvaltaisesti siihen yhteisöön ja niillä ehdoilla, missä hän asuu. Saamenkielisen tuen tarjoamisen lisäksi olisi avun hakeminen käytännössä tehtävä helpommaksi niin, ettei avun tarvitsijaa pompoteltaisi viranomaiselta toiselle.

Sosiaalityön resurssit

Lapissa työskentelee toistasataa sosiaalityöntekijää. Kuntakäynneillä ja vertaiskonsultaatiotilaisuuksissa Lapin sosiaalityöntekijät ovat ilmaisseet innokkuutensa paikalliseen ja seudulliseen sosiaalityön kehittämiseen. Pienillä paikkakunnilla työtä tekevät sosiaalityöntekijät tuntevat melko laajalti alueensa asukkaat ja heidän tarpeensa. Työstä näkyy aito välittäminen ja huoli ihmisten selviytymisestä. Lisäksi sosiaalityöntekijät tuntevat hyvin paikalliset toimijat ja heillä on erinomaisesti toimivia verkostoja. Pienuus ja väen vähäisyys luovat hyviä edellytyksiä onnistuneille työkäytännöille. Monet sosiaalityöntekijät kertovat tekevänsä erilaisia kokeilu- ja kehittämistoimia sekä itsekseen omassa arkityössään että yhdessä muiden toimijoiden ja asiakkaiden kanssa. Kehittämiseen he tarvitsevat tukea sekä omasta organisaatiostaan että sen ulkopuolelta. Vertaiskonsultaation, koulutuksen ja työnohjauksen tarpeet ovat ilmeisiä ja tunnustettuja. Esimerkiksi Itä- ja Pohjois-Lapin vertaiskonsultaatiohankkeessa mukana olevat osallistuvat säännöllisesti kaksipäiväisiin tapaamisiin ja ovat motivoituneita matkustamaan pitkiä matkoja Lapin päästä päähän voidakseen olla mukana.

Sosiaalityön menetelmällinen kehittämistyö ja resurssipula ovat haasteita sekä sosiaalitoimen käytännöille että osaamiskeskuksen työlle. Nykykäytäntöjen kehittämiseen ja uusien työskentelymallien käyttöönottoon tarvitaan kuntien sosiaalityöntekijöiden ja osaamiskeskuksen henkilöstön lisäksi yhteistyötä ainakin asiakkaiden, yliopistojen ja järjestöjen kanssa. Resurssipula on vakava uhka koko alalle. Lapin alueella se näyttäytyy siten, että osalla kunnista ei ole riittävästi päteviä sosiaalityöntekijöitä ja muutamassa kunnassa työntekijöiden vaihtuvuus on nopeaa. Suosituksen mukaista määrää sosiaalityöntekijöitä ei ole kaikissa kunnissa. Avoimiin sosiaalityöntekijöiden työpaikkoihin on vähän hakijoita, joihinkin kuntiin ei ollenkaan. Samanaikainen haaste sosiaalityön vaikuttavuuden osoittamisesta ja työmenetelmien tarkentamisesta tuottaa melko mahdottoman yhtälön nykyresurssein ratkaistavaksi.

Seutukunnissa toivotaan uusia, toimivia työskentelytapoja lastensuojelu-, päihde- ja mielenterveystyöhön. Erityisesti tarvitaan ennaltaehkäisevien työkäytäntöjen ja varhaisen tuen ja puuttumisen mallien kehittelyä. Korjaavan sosiaalityön osalta kehittelyä kaivataan myös. Konkreettisia työkäytäntöihin liittyviä osaamisen alueita, joihin tarvitaan kehittämistyötä ovat ainakin seuraavat:

- asiakkaan kohtaaminen ja vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen
- tavoitteellisen työskentelyn ja muutosprosessin ohjaamisen apuvälineet esim. huolto- ja palvelusuunnitelmat
- asiakkaan aseman ja oikeuksien vaaliminen esim. asiakkaan mukaan ottaminen hänen asiaansa käsitteleviin kokouksiin
- sosiaalityön dokumentointi ja vaikuttavuuden arviointi

Lisäksi tarvitaan sosiaalityön tutkimuksen roolin vahvistamista, perusopetuksen ja täydennyskoulutuksen nivomista samanaikaisesti sosiaalityön sisällöllisen kehittämistyön kanssa.

Varhaiskasvatus

Seutukuntatapaamisten yhteydessä on tullut esille erityistä tukea tarvitsevien lasten ja perheiden määrän kasvu. Lapin läänissä on päivähoiton piirissä 46 % alle kouluikäisistä lapsista (Lapin lääninhallitus/2001). Erityistä huolta kohdistuu niihin lapsiin, jotka eivät ole päivähoiton piirissä ja olisivat erityisen tuen tarpeessa. Huolta tunnetaan myös siitä, kyetäänkö lasten oppimisvaikeuksia riittävän varhain tunnistamaan ja ennaltaehkäisemään sekä onko riittäviä resursseja tukea tarvitsevien kuntouttamiseen. Seutukuntatapaamisissa on käynyt ilmi, että päivähoitohenkilöstön erityispedagoginen osaaminen vaihtelee, sillä peruskoulutukseen sisältyy nyky muodossaan vähän, paikoin ei ollenkaan, erityispedagogisia opintoja.

Tapaamisten yhteydessä on todettu, että erityisvarhaiskasvatuksen kysymykset ovat päivähoiton, sosiaalityön, terveydenhuollon ja koulutoimen yhteisiä sektorirajoja ylittävää moniammatillisen työn haastetta lapsiperheiden tukemisessa. Erityispalveluiden saatavuuden turvaaminen kuntakoosta ja matkoista riippumatta on erityinen haaste Lapin kunnille.

Sosiaali- ja terveysministeriö on laatinut Sosiaalialan kehittämissuunnitelman ja edellyttänyt päivähoiton painopistealueeksi otettavan vanhemmuuden ja perheiden kasvatustyön tukemisen ja varhaisen puuttumisen – puuttumisen lapsiperheiden kasvatusvaikeuksiin. Päivähoiton henkilöstön kykyä tunnistaa lapsen erityiset tarpeet ja tukea vanhempia kasvatustehtävässään tulee vahvistaa. Edelleen erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten asemaa on parannettava päivähoitossa. Erityislastentarhanopettajan konsultaatiomahdollisuus tulee taata kaikissa kunnissa ja myös muun erityisen asiantuntemuksen saatavuus tulee taata. Lisäksi ohjelmassa esitetään lisättäväksi lapsiperheille suunnattua ennaltaehkäisevää, varhaisen puuttumisen ja tuen mahdollistava kotipalvelua. Lapsiperheiden kotipalvelulle on luotava toimiva yhteistyö neuvolan, sosiaalityön ja muiden sosiaalipalveluiden ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa. Näiden tahojen kautta voidaan palveluiden piiriin ohjata tukea tarvitsevat perheet ja toisaalta varmistetaan tarvittaessa riittävä moniammatillinen konsultaatio.

Eri lapsi- ja perhetyössä työskentelevien toimijatahojen (päivähoito, neuvola, sosiaali- ja kuntouttavatyö sekä opetus) työskentelyä ohjaavat erilliset säädökset ja työskentelykulttuurit. Eri työalojen ja ammattiryhmien monitahoisen perhekeskeisen yhteistyön toteuttaminen ei ole itsestään selvä ja helposti toteutettava toimintatapa. Saman hallintokunnan alaisilla työaloilla yhteistyö saattaa rajoittua yksittäisiin asiakastapauksiin. Eri hallintokuntarajojen ylittävään yhteistyöhön ja seutukunnalliseen yhteistyöhön vaikuttavat suuresti olemassa olevat resurssit ja intressit tai yksittäisen virkamiehen oma aktiivisuus. On mittava haaste saattaa lasten ja perheiden kanssa toimivat yhteistyötahot saumattomaan yhteistyöhön ja hyvien toimintakäytäntöjen luontevaan vaihtoon yli hallintokunta- ja kuntarajojen.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus on syksyn 2002 tehnyt selvityksen varhaiskasvatuksen tilanteesta, varhaiskasvatuksen ja erityisvarhaiskasvatuksen koulutus- ja kehittämistarpeista Lapin läänin ja Pohjois-Pohjanmaalla. Kysely toteutettiin lähettämällä strukturoitu kyselykaavake kunkin kunnan päivähoiton vastuuhenkilölle

(vastausprosentti 66 %). Vastaajien mukaan erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten lukumäärä kasvaa, erityisesti lasten puheen häiriöt, kehitysviivästymät, käytöshäiriöt ja lastensuojelullinen tarve on lisääntynyt. Erityispiirteenä Lapin läänistä tulleille vastauksille sesonkiluoteisen työn lisääntyminen ja sen aiheuttamat ongelmat. Vastaajista 12% arvioi perheiden ongelmien syynä muuttoliikettä, jolloin usein yhteys luonnollisiin tukiverkkoihin katkeaa johtaen perheen sosiaaliseen syrjäytymiseen sekä yksinäisyyteen.

Lisäksi tammi-helmikuussa Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus on kartoittanut sosiaalityön ja päivähoidon yhteistyötä ja sen mahdollisuuksia lastensuojeluun liittyvissä kysymyksissä Lapin läänissä. Vastausten perusteella on nähtävissä lastensuojelutarpeen kasvu ja siitä aiheutuneet vaateet palvelujen kehittämistarpeelle ylihallintokuntarajojen. Syyt lastensuojelun tukitoimiin olivat vanhemmuuden puute, alkoholi ja päihteet, perheen ongelmat sekä mielenterveysongelmat Lapin läänissä. Selvitysten perusteella on nähtävissä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten lukumäärän kasvaminen edelleen erityisesti lasten puheen häiriöissä, kehitysviivästymissä ja käytöshäiriöissä.

Puutteena on nähty selkeän toimintamallin puuttuminen, jonka kaikki toimijatahot tietäisivät. Neuvolan osallisuus huolto- ja kuntoutussuunnitelmien laatimisessa on osoittautunut vähäiseksi. Erityislastentarhanopettajan, psykologin, perheneuvolan, perhetyöntekijän ja erityishenkilöstön konsultaatiomahdollisuuksia ei ole riittävästi. Säännöllisen työnohjauksen ja täydennyskoulutuksen puuttuminen oli yleistä. Yli puolet Lapin läänin kunnista arvioi, että on lapsia, joille ei ole voitu järjestää heidän tarvitsemiaan tukitoimia riittävästi. Päivähoitohenkilöstö on myös kokenut, että heillä ei ole riittäviä valmiuksia kohdata moniongelmaisia perheitä.

6. Projektin tulokset

Seutupilottihankkeen lopputulosta voitaneen sosiaalityön kehittämisen osalta nimittää leikkisästi lappilaisen sosiaalityön Kalevalan I osaksi. Perusideana oli tehdä lappilaista sosiaalityötä näkyväksi. Se mahdollistaa sosiaalityön ja sosiaalialan käytännön työskentelymallien kehittämistä asiakkaiden tarpeiden ja alueiden voimavarojen pohjalta. Seutupilotti tuotti myös perustietoa sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin kehittämistyöhön.

Varhaiskasvatuksen alueella korostettiin ajatusta, ettei ketään jätetä yksin kasvatustyössä. Lapsiperheiden arkipäivän ja lasten kehityksen, kasvun ja oppimisen tueksi tarvitaan moniammatillista yhteistyötä. Moniammatillisen työn kehittäminen perhekeskeiseen suuntaan turvaa perheen arjen sujumisen ja vanhempien hyvinvoinnin, mikä on keskeistä lapsen myönteisen kasvun kannalta. Kehittämistyölle on olemassa hyvät edellytykset, sillä työntekijät haluavat kehittää yhdessä eri ammattiryhmien kanssa perheille tarjottavia palveluja sekä myös omia toimintatapojaan.

Projektin puitteissa on kyetty vastaamaan erityisvarhaiskasvatuksen parissa työtätekevien vertaiskonsultaation tarpeeseen järjestämällä yli hallinto- ja seutukuntarajojen tapaamisia. Säännölliset tapaamiset ovat toimineet eri puolilla Lapin lääninä ja tapaamisiin on osallistunut mahdollisuuksien mukaan moniammatillisia

toimijoita. Verkostotapaamisissa ovat hyvät käytännöt välittyneet ja ulkopuolisen asiantuntijan voimin on rohjettu lähteä yhteiseen kehittämistyöhön yli hallinto- ja seutukuntarajojen. Projektin puitteissa on yhteistyössä kartoitettu varhaiskasvatuksen tilannetta ja kehittämistarpeita sekä lastensuojelun ja päivähoidon yhteistyökysymyksiä Lapin läänissä. Tapaamisten, keskustelujen ja kartoitusten pohjalta Lapin läänissä on erityisesti nousut painopistealueeksi erityispalveluiden kehittäminen ja turvaaminen sekä asiantuntemuksen lisääminen yli hallinto- ja seutukuntarajojen koulutuksen ja kehittämistyön avulla. Lähes kaikki kunnat ovat lähdössä yhteiseen hankkeeseen, jossa ovat mukana moniammatilliset toimijat (päivähoito, neuvola, sosiaalityö, opetus ja kuntoutus).

Tietoja, taitoja ja hyväksi koettuja toimintamalleja pyritään ulottamaan kaikkien käyttöön. Työntekijöiden verkostoituminen ja vertaistuen vahvistaminen lisäävät alueen kenttätyöntekijöiden työssä jaksamisen ja kehittymisen potentiaalia.

Hankkeen päätavoitteena ollut seudullisten yhteistyö- ja toimintamallien suunnittelu, kehittäminen ja toteuttaminen oli hyvin vaativa ja vaikeasti vuoden aikana toteutettava tavoite. Voi olettaa, että seudullisen yhteistyön jatkuessa piankin voidaan kirjata ensimmäinen seutusopimus vaikkapa läheisneuvonpitojen koollekutsumismenettelystä. Varsinaisiin seutusopimuksiin ei palvelujen tuottamisen osalta seutupilotihankkeen aikana päästy. Seudullista yhteistyötä viritettiin kuitenkin laajasti ja saatiin aikaiseksi monia pysyviä seudullisia areenoita, joilla seudullisia toimintamalleja saadaan kehitettyä jatkossa. Meneillään oleva prosessi, jonka kuluessa paikalliset sosiaalialan toimijat tulevat itse määritelleeksi omaa työtään ja esitelleekseen sitä julkisesti, tuottanee yhdessä onnistuneiden työprosessien kuvaamisen kanssa hyvän mahdollisuuden edetä seutupilotihankkeen päätavoitteen suunnassa.

7. Projektin innovatiivisuus

Sosiaalityöntekijöiden vertaiskonsultaatiota ideoitiin kehitettäväksi siihen suuntaan, että asiakkaiden osallisuus varmistuu. Tähän pyrittiin ottamalla asiakas tai asiakasperhe mukaan konsultaatiotilanteisiin joko kasvokkain tai teknisten välineiden avulla. Viimeksi järjestetyssä vertaiskonsultaatiossa oltiin jo hyvin lähellä tätä innovaatiota.

Toinen selkeä innovaatio sosiaalityön osalta oli seutupilotissa toteutettu lastensuojelun työprosessien mallintaminen ProcessGuide –ohjelmaa apuna käyttäen. Laadunhallinnan tueksi kehitetty prosessityökalu mahdollisti erittäin innovatiivisen tavan tarkastella sosiaalityötä. Graafinen työn kuvaaminen on sosiaalityössä aivan uutta. Vuokaavioiden piirtäminen kynällä paperille on saman asian kömpelömpi ja yksiulotteinen versio. ProcessGuide –ohjelman avulla lastensuojelutyön koko monimutkaisuus saatiin toisaalta kerralla näkyviin kuvana ja toisaalta tarkasti pilkottuna moniulotteisen ohjelman sisälle. Mallinnuksia voidaan tästä eteenpäin kehittää vaikkapa ideaalimallien suuntaan ja mikä estää tuotteistamasta sosiaalityön keksintöä!

Varhaiskasvatuksen alueella asiakkaiden osallisuudesta voidaan käyttää termiä ”kasvatuskumppanuus”. Kumppanuudessa korostuu varhaiskasvattajien vastuullisuus vanhempien suuntaan, vanhempien ja ammattilaisten tasavertaisuus sekä vanhempien hyväksyminen aktiivisina palvelujen käyttäjinä sekä palvelujen saatavuuden

turvaaminen erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten vanhemmille – vanhemmille, joilla on epätavallisen iso kasvatusurakka vastuullaan.

Sosiaalialan työkäytäntöjen ja työskentelymallien aukikirjoittaminen, julkistaminen ja välittäminen aktivoi sosiaalialan käytäntöjen kehittämisen lisäksi paikallista ja seutukunnallista hyvinvointistrategisen ja sosiaalialan työn kehittämistä. Lisäksi pitkien etäisyyksien maakunnassa ja vähäisten ammatillisten kontaktien varassa toimiville tietoteknologisten mahdollisuuksien monipuolinen hyödyntäminen on merkittävä avu. Pysyminen yhteiskunnan tietoteknologisen kehityksen mukana on erityisen merkityksellistä myös sosiaalialan kannalta. Sosiaalityöntekijöiden ja varhaiskasvattajien oma ammatillinen tiedonpäivitys vaatii tietoteknologisen osaamisen lisäämistä samoin kuin tiedottamisen ja tiedon välittämisen vaatimukset. Sosiaalityöntekijöiden tulee myös pyrkiä huolehtimaan siitä, että huonomassa sosiaalisessa asemassa olevat kansalaiset eivät jää verkkoyhteiskunnan ulkopuolelle. Lapissa sosiaalialan ammattilaisilla on hyvät mahdollisuudet sähköisen verkon käyttämiseen työnsä apuna. Huolimatta moninaisista yhteiskunnallisista ristipaineista heillä on myös innokkuutta ja halua kehittää uusia työmenetelmiä, tutkia oman työn vaikuttavuutta ja opiskella tietoteknologiaa.

8. Toiminnan jatkuvuus

Seutukuntatapaamisten, tehtyjen selvitysten sekä seminaarien pohjalta näyttää siltä, että Lapin läänissä kehittämisen painopisteenä tulisi varhaiskasvatuksen näkökulmasta olla moniammatillisen yhteistyön kehittäminen yli hallintokuntarajojen sekä yli seutukuntarajojen. Perhepäivähoidon kehittäminen tulee nousemaan kuntayhteistyönä ja laadunhallinnan pilottikuntien tuella kehittämisen painopistealueeksi ja yhteiseksi haasteeksi.

Erityisosaamisen turvaamista Lapin läänin kuntiin tukee Lapin yliopistossa alkava erityislastentarhanopettajien pätevyöitymis / poikkeuskoulutus. Koulutuksen puitteissa kunnilla ja yliopistolla tulee olemaan mahdollisuus opinnäytetöiden ja harjoitteluiden osalta tukea kunnissa tapahtuvaa erityisvarhaiskasvatuksen kehittämistyötä. Lapin kesäyliopisto on puolestaan saanut luvan järjestää varhaiskasvatuksen erikoistumisopinnot (15 ov) ja opinnot alkavat syksyllä 2003.

Edelleen Seutupilottihankkeen pohjalta saatujen kokemusten ja tietojen pohjalta on Lapin lääninhallitus myöntänyt vuosille 2003-2005 lasten- ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisemiseen rahoitusta Moniammatilliselle Lapin läänin erityisvarhaiskasvatuksen kehittämishankkeelle, jossa ovat mukana lähes kaikki kunnat. Hankkeiden mahdollistama moniammatillinen kehittämistyö on hyvällä alulla, sillä tahtoa kentällä yhteistyön kehittämiselle on. Muutokselle on olemassa hyvät edellytykset, sillä työntekijät haluavat kehittää yhdessä eri ammattiryhmien kanssa perheille tarjottavia palveluja sekä myös omia toimintatapojaan.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen Lapin toimintayksiköllä on tavoitteena jatkaa sosiaalityön vertaisryhmien toimintaa ja laajentaa toimintamallia koskemaan kaikkia seutukuntia kentältä tulevien tarpeiden ja mallien pohjalta. Vertaisryhmien toimintamalli voi esimerkiksi tarkentua sosiaalityön menetelmällisten valmiuksien syventämiseen. Visiona voisi olla seutukunnalliset profiloitumiset eri menetelmiin,

esimerkiksi läheisneuvonpidon koulutukset ja koordinoijat seutukunnittain. Lisäksi Lapin toimintayksikkö sitoutuu Lapin sosiaalityön asiantuntija- ja konsultaatitietopankin sisällölliseen kehittämiseen, tiedon tuotantoon ja juurrutustyöhön. Yhteistyötoimijoita ovat kuntien lisäksi Lapin lääninhallitus, järjestöt, yliopisto/sosiaalityön laitos, täydennyskoulutuskeskus, ja ammattikorkeakoulut. Mallinnusprosessia jatketaan ja laajennetaan koskemaan myös muita sosiaalityön sisältökysymyksiä. Alustavia keskusteluja on käyty sairaalasosiaalityön ja päihdehuollon sosiaalityön avo- ja laitoskuntoutuksen työprosessin mallintamisesta.

9. Projektin rahoitus

Seutupilottihankkeen rahoitukseen osallistuivat Lapin liitto (64%) , Lapin läänin kunnat (kaikki muut paitsi Inari) 26 %, Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä 2%, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus/Lapin toimintayksikkö 8%. Kuntien kansallinen osuus määräytyi kunnan väestömäärään pohjautuen (0,17 eur/kunnan asukas).

31.5.2003

Tuija Palosaari
varhaiskasvatuksen seutukoordinaattori
puh. 0400 - 493 755, 432 284
tuija.palosaari@tornio.fi

Kerttu Vesterinen
sosiaalityön seutukoordinaattori
puh. 0400 – 493 760, 534 355
kerttu.vesterinen@muonio.fi

Kati Aikio-Mustonen
Sosiaalityöntekijä
Sodankylän kunta
kati.aikio-mustonen@sodankyla.fi

Lea Lahtela
Sosiaalityöntekijä
Posion kunta
lea.lahtela@posio.fi

Marja-Sisko Tallavaara
Sosiaalisihteeri
Pelkosenniemen kunta
marjasisko.tallavaara@pelkosenniemi.fi

Kaisa Kostamo-Pääkkö

kehitysjohtaja
040-5702844
kaisa.kostamo-paakko@lshp.fi

